

Swedwatch rapport #41

MORS LILLA OLLE

Så exploateras asiatiska bärplockare i de svenska skogarna

**PEACE & LOVE
FOUNDATION**

Svenska kyrkan

**SWED
WATCH**

Swedwatch är en religiöst och politiskt obunden organisation som granskar svenska företag som verkar i lågkostnadsländer. Swedwatch har inget vinstintresse och alla rapporter är offentliga. Organisationens syfte är att minska sociala och miljömässiga missförhållanden i Syd, att uppmuntra föredömen, sprida kunskap samt driva på och i en öppen dialog samverka med företag i Sverige så att näringslivet ägnar större uppmärksamhet åt dessa frågor. www.swedwatch.org.

Peace and Love Foundation arbetar för mångfald i samhället, människors jämställdhet och för att motverka diskriminering. Vi tror på varje enskild människas kraft, samt att olikhet är något eftersträvanvärt och en tillgång för individen och samhället. Det är de obestridliga mänskliga rättigheterna som är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen! Peace & Love Foundation är medlem i Swedwatch och har finansierat den här rapporten tillsammans med Svenska kyrkan. www.peaceandlovefoundation.nu

Svenska kyrkan

Svenska kyrkan är del av världens största nätverk, den världsvida kyrkan. Där pågår ett brett samarbete. Det gäller inte minst jordbruksutveckling, hiv och aids, rättvis handel, katastrofhjälp, försoning och dialog, mikrokrediter, mänskliga rättigheter och kvinnligt ledarskap. Svenska kyrkans internationella arbete vill bidra till en rättvis värld utan hunger, fattigdom och förtryck. Svenska kyrkan är medlem i Swedwatch och har finansierat denna rapport tillsammans med Peace & Love Foundation. Se www.svenskakyrkan.se

Författare: Mats Wingborg

Intervjuer med bärplockarna är gjorda av Eva Hansson vid statsvetenskapliga institutionen på Stockholms universitet

Omslagsillustration: Per Gustavsson

Foto sid 11: Junya Yimprasert

Ansvarig utgivare: Viveka Risberg

Publicerad i juni 2011

Förord

Sedan 2003 då Swedwatch bildades med syfte att granska företrädevis svenska företag som verkar i låglöneländer har vi publicerat 40 rapporter som tar upp olika fall i länder som Saudiarabien, Kina, DR Kongo, Indien, Papua Nya Guinea och Ecuador. Genom att rikta ljuset på såväl sociala som miljömässiga konsekvenser av företags agerande i dessa och många andra länder – både positiva och negativa – är vår förhoppning att vi ska kunna bidra till ökad kunskap och ökat engagemang inom näringslivet, bland en intresserad allmänhet och bland beslutsfattare kring dessa frågor.

Därför har vi granskat arbetsmiljön i fabriker där våra konsumtionsvaror tillverkas. Därför har vi undersökt de förhållanden under vilka metallerna till våra mobiltelefoner bryts och förädlas. Därför har vi belyst utnyttjande av migrantarbetare under näst intill slavliknande förhållanden vid tillverkningen av varor som vi i Sverige använder dagligen. Hittills har samtliga våra rapporter alltid handlat om förhållanden någon annanstans, långt bort i länder med svaga eller auktoritära regimer. I länder med hög fattigdom, långt efter Sverige i levnadsstandard och BNP-nivåer. Ända tills nu.

Den rapport du nu håller i handen borde inte behöva skrivas. Den handlar om utnyttjade migrantarbetare, uteblivna löner och ersättningar, undermåliga villkor i form av bostäder och arbetstider, svag lagstiftning och en ansvarsfråga som tillåts trilla mellan stolarna. Den handlar inte om fattiga länder på andra sidan jordklotet, utan om förhållanden här hemma i våra svenska skogar. Den handlar om hur tusentals asiatiska bärplockare de senaste åren lurats till Sverige med förespeglningar om goda förtjänster, men som sedan tvingats vända hem svårt skuldsatta.

Det har inte varit självklart för oss att göra den här Swedwatchrapporten eftersom den inte handlar främst om ett fall som berör det ”globala Syd”. Därför är den här rapporten också framtagen utanför Swedwatchs ordinarie verksamhetsplan och finansierad av Svenska kyrkan och Peace and Love Foundation separat. Under resans gång har vi med ljus och lykta sökt ytterligare finansiering för rapporten från en mängd olika håll, något som visat sig omöjligt. Rapporten hade därför inte varit möjlig att slutföra om det inte vore för ett engagerat frivilligarbete från många inblandade.

Det förhållandet är också något som återkommer genom hela historien med de asiatiska bärplockarna. När ansvaret för situationen aldrig verkat landa på någons bord har enskilda människor osjälviskt öppnat både sina hem och sina plånböcker för att hjälpa till på plats. Det finns många sådana initiativ som förtjänar all uppmärksamhet, några av dem lyfts också fram i denna rapport. Frågan om de asiatiska bärplockarna i våra skogar är helt enkelt en fråga som berör. Swedwatchs kansli har under våren blivit kontaktat av såväl privatperso-

ner som företag och media som alla vill diskutera frågan. Ingen annan av våra rapporter har tidigare rönt så stort intresse redan innan den publicerats.

När denna rapport nu publiceras befinner vi oss i juni och snart börjar nästa bärsäsong. Som rapporten visar finns det nya regelverk på plats som syftar till att komma till rätta med problemen. Men rapporten visar också på nya problem som kan uppstå när regelverket skärps. Det kommer alltså att bli fortsatt nödvändigt att granska hur det blå guldet utvinns från våra skogar. Det är en gemensam uppgift för oss alla.

Henrik Fröjmark, Svenska kyrkan
Michael Toivio, Peace & Love Foundation
Viveka Risberg, Swedwatch

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Syfte	8
2. Metod	9
3. Inledning	10
4. En krackelerad bild av Sverige	11
4.1. Stor uppmärksamhet i medierna	11
4.2. Protester både i Sverige och i Thailand	11
4.3. En kraschad bild av Sverige som rättsstat	14
4.4. Kan vara en form av människohandel	14
4.5. Lokala hjälpinitiativ	16
4.6. Kriminalitet	17
4.7. Kostnader för samhället	18
4.8. Minskad legitimitet för regelverket	18
5. Aktörerna i branschen	19
5.1. Asiatiska bemanningsföretag	20
5.2. Bärplockarföretagen	20
5.3. Företag som köper blåbär av fritidsplockare	20
5.4. Grossistföretagen	21
5.5. Utländska företag som köper bär av grossister	21
6. Blåbärsplockarna	21
7. Från familjeplockning till industriell handel	22
7.1. Fritidssysselsättning eller yrkesutövning?	23
7.2. Konsekvenserna av en skatterevision	24
7.3. Nya regler för arbetskraft från länder utanför EU	26
7.4. Migrationsverkets nya regler våren 2011	27
7.5. Arbetsmarknadens parter ansvar	28
8. Branschens åsikter	30
8.1. Bärplockarföretagens uppfattningar	30
8.2. Grossistföretagens uppfattningar	34
9. Vägledande principer och rekommendationer	38
10. Slutord	42
11. Källor	44

Sammanfattning

Under det senaste decenniet har tusentals asiatiska bärplockare kommit till Sverige för att plocka blåbär. Gång på gång har de lurats. När säsongen har varit över har de fått resa hem till Thailand, Vietnam, Bangladesh och Kina med större skulder än när de kom hit.

Bärplockarna har inte fått ut lagstadgad lön. I några fall har de inte fått någon betalning alls. De har jobbat från tidigt morgon till sen kväll, sex dagar i veckan. De har ofta tvingats bo i förläggningar med usla sanitära villkor och få toaletter.

De undermåliga villkoren har skapat en storm av protester. Svenska tidningar har rapporterat om ”det moderna slaveriet”, men också New York Times och indiska The Hindu har med feta rubriker skrivit om hur Sverige utnyttjar fattiga bärplockare.

I Åsele, Luleå och Storuman har asiatiska bärplockare demonstrerat. I Bangkok har uppretade bärplockare protesterat utanför den svenska ambassaden. Även många svenska organisationer och privatpersoner har stött de utblottade arbetarna. I norra Sverige har LO-distrikt samlat in pengar. Röda Korset har skänkt kläder och lokala livsmedelhandlare och restaurangägare låtit bärplockarna få gratis mat.

Orsakerna till den fortsatta exploateringen har varit flera:

- Migrationsverket har inte undersökt om de företag som ansökt om arbetstillstånd för utländska bärplockare har varit seriösa. Migrationsverket har inte heller haft mandat från regeringen att undersöka företagets seriositet.
- Regelverket har stimulerat bärplockarföretag att använda sig av utländska bemanningsföretag. Det har skapat ett system med många led, vilket skapat en svag och osäker ställning för arbetarna.
- Regelverket har öppnat för att företag rekryterat utländska bärplockare med turistvisum. Dessa har haft en särskilt svag ställning. Oseriösa företag som använt arbetare med turistvisum har konkurrerat ut mer seriösa bärplockarföretag.
- Inom branschen har oseriösa bärplockarföretag och grossistföretag exploaterat de utländska bärplockarna och låtit dem stå för alla risker.

Under senare år har det kommit ungefär 5 000 asiatiska bärplockare med arbetstillstånd till Sverige. Därutöver finns ytterligare ett tusental utländska plockare med turistvisum. Dessa arbetare plockar blåbär i industriell skala. De svenska blåbären innehåller mycket antioxidanter och är en värdefull vara

på den globala marknaden. Nästan alla blåbären exporteras till Asien för att användas i produktionen av kosmetika och hälsomedicin. Blåbärsindustrin gör stora vinster – men de hamnar inte hos dem som plockar bären.

Villkoren för de utländska bärplockarna måste förbättras. Det är möjligt. Följande rekommendationer skulle förändra deras liv:

- Sverige ska vara ett öppet land och tillåta en viss arbetskraftsinvandring. Men arbetsvillkoren i Sverige måste vara drägliga och följa nationell lagstiftning, kollektivavtal och internationella konventioner.
- Sedan 2011 har Migrationsverket börja ställa krav på att utländska bemanningsföretag som hyr ut bärplockare till Sverige måste ha en filial här. Det är ett steg i rätt riktning. När orimliga villkor upptäcks måste det gå att få tag i den ansvariga arbetsgivaren.
- För att kunna komma till Sverige är de utländska bärplockarna tvungna att skuldsätta sig. De betalar kring 20 000 kronor till rekryteringsföretag för visum, arbetstillstånd och flygbiljetter. Om något går fel får de utländska arbetarna åka hem utan lön, men med skulder de ska betala tillbaka. Detta är inte rimligt. Arbetsgivarna och den svenska staten måste ta riskerna – inte fattiga arbetare från Asien.
- När ett företag ansöker om arbetstillstånd ska det krävas ett bindande anställningsavtal. Avtalet ska vara skrivet på arbetstagarens språk.
- Skattesystemet ska inte främja att bärplockarföretagen rekryterar arbetskraft från utländska bemanningsföretag. Skattesystemet ska inte heller främja bärplockning med arbetskraft som enbart har turistvisum. Grundpolicyn bör vara att all bärplockning i industriell skala ska skattebeläggas.
- Det måste finnas möjlighet till rättshjälp för utländska bärplockare.
- Branschen bör ta initiativ till ett system med certifiering av arbetsprocessen för industriell plockning av vilda bär.
- Grossistföretagen bör öppet redovisa hur mycket bär de köper in per år och av vilka de har köpt bär.
- Kommunal bör snarast utveckla en ny form för medlemskap för utländska, tillfälliga säsongsarbetare inom sektorer som bärplockning.
- Kommunal bör i samverkan med Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet, SLA, (alternativt Svensk Handel) sluta ett särskilt kollektivavtal för säsongsarbetande utländsk arbetskraft som kommer till Sverige via utländska bemanningsföretag.

1. Syfte

Rapporten har två syften. Det första är att beskriva och analysera orsakerna till exploateringen av utländska blåbärsplockare Sverige. I analysen ingår en granskning av lagstiftning och av hur myndigheter, företag och arbetsmarknadens parter har agerat.

Det andra syftet att komma med förslag om vad som bör göras för att få ett slut på exploateringen. Rekommendationerna riktar sig till riksdag, regering, kommuner, myndigheter, bärplockarföretag, grossister, arbetsmarknadens parter, EU och ILO.

Rapporten handlar om organiserad blåbärsplockning i industriell skala där syftet är kommersiellt – blåbären ska bli en handelsvara, ofta på en global marknad. Rapporten handlar inte om personer som plockar blåbär till sig själv eller familjen. Inte heller om privatpersoner som plockar blåbär och som säljer vidare en del av bären till uppköpare. Eller uttryckt på ett annat sätt, rapporten handlar inte om bärplockning som fritidssysselsättning, utan om bärplockning som yrkesutövning.

Peace & Love Foundation och Svenska kyrkan är medlemsorganisationer i Swedwatch och ställer sig bakom rapportens innehåll och för dess talan. Studien är finansierad av Peace & Love Foundation och Svenska kyrkan.

2. Metod

Rapporten bygger på ett omfattande empiriskt material; intervjuer med utländska bärplockare, med företag i branschen, med berörda myndigheter och arbetsmarknadens parter. En annan del av underlaget har varit skriftligt; tidigare utredningar och lagar om arbetskraftsinvandring, handlingar från Migrationsverket, underlag från arbetsmarknadens parter, svenska och internationella mediers rapportering samt internationella konventioner. Alla inom branschen som intervjuats har fått möjlighet att se citaten av dem själva innan rapporten har publicerats.

Det omfattande empiriska materialet har analyserats utifrån två frågeställningar: Vad har orsakerna varit till att bärplockning kunnat bedrivas i Sverige med undermåliga villkor för de utländska bärplockarna? Vad skulle kunna göras för att förhindra en fortsatt exploatering av utländska bärplockare?

Studien är inte ett inlägg i partipolitiken. Analysen är oberoende och problematiken har belysts mot bakgrund av gällande internationella ramverk såsom FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna, de arbetsrättsliga ILO-konventionerna, Palermoprotokollet samt nationell lagstiftning.

Utifrån denna analys har flera slutsatser dragits, vilket också resulterat i en rad konkreta förslag. Förslagen riktar sig till riksdag, regering, svenska myndigheter, arbetsmarknadens parter och företagen i branschen.

Rapporten har skrivits av Mats Wingborg på uppdrag av Swedwatch. Wingborg är utredare och journalist. I arbetet med rapporten har även Eva Hansson, vid statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, deltagit. Hon har tagit fram underlag, skrivit faktarutan ”Från Isan till Åsele”, intervjuat thailändska bärplockare och lämnat synpunkter på tidigare versioner.

3. Inledning

En globaliserad värld krymper avstånd och öppnar möjligheter; människor rör sig alltmer över gränser för att arbeta. En situation har uppstått som ingen kunde förutse för ett tiotal år sedan: människor från utvecklingsländer utnyttjas och luras i de svenska bärskogarna. Det svenska regelverket har inte hängt med de nya spelreglarna och de utmaningar som rörlig arbetskraft skapar. Med en bättre lagstiftning och med mer ansvarsfulla företag hade exploateringen kunnat undvikas.

Under de senaste åren har den ena skandalen om villkoren för utländska bärplockare följt efter den andra. Historierna är förskräckande. Det handlar om fattiga arbetare från Thailand, Bangladesh, Vietnam och Kina som via inhemska bemanningsföretag hyrts ut till Sverige för att plocka blåbär. För att över huvud taget få möjlighet att arbeta i Sverige har plockarna fått ta stora lån, ofta omkring 20 000 kronor. Företagen har krävt dessa avgifter för att ordna med giltiga handlingar såsom visum och flygbiljetter. Det statliga vietnamesiska bemanningsbolaget TTLC kallar avgiften för en ”rymningsdeposition” som man behåller om arbetaren skulle försvinna från bärplockarjobbet i Sverige.¹

När plockarna väl kommit till Sverige har de behövt plocka 2-3 ton blåbär för att kunna betala tillbaka sina skulder. Först därefter har de, i bästa fall, kunnat tjäna egna pengar. Många har dock inte ens fått ut de pengar de blivit lovade. I vissa fall har lönerna blivit långt lägre. I andra fall har ägarna till bärplockarföretagen försvunnit utan att betala ut någon lön alls.

Ofta har bärplockningen i Sverige slutat med att arbetarna fått resa tillbaka till sin hemländer med stora skulder. I Vietnam har småbönder som anlåtats för att plocka bär i Sverige blivit tvungna att sälja hus och hem för att kunna betala tillbaka sina skulder.

Men skandalerna gäller inte bara löner och arbetsvillkor, utan även kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter. Bärplockarna har i intervjuer berättat om hur de blivit väckta tidigt på morgonen och körts i bussar ut i skogarna, för att bli hämtade sent på kvällarna. De har bott i undermåliga anläggningar med få toaletter, inga tvättmaskiner och bristande sanitära förhållanden. Enligt flera av bärplockarnas egna berättelser har de inte fått tillräckligt med mat och arbetat hungriga.

1 ”Jag pantsatte allt jag hade”, utskrift från Kalibers radioprogram, 24-10-2010 (<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=4123769>).

4. En krackelerad bild av Sverige

4.1. Stor uppmärksamhet i medierna

I en ström av reportage i svenska medier har de grava missförhållandena uppmärksammats. Exploateringen av fattiga asiatiska arbetare i Sverige har också fått stor internationell uppmärksamhet. Den 20/9 2010 rapporterade New York Times om villkoren för utländska bärplockare i Sverige. Enligt artikeln är Sverige känt för en lagstiftning som står på de anställdas sida, därför var det, enligt tidningen, en "nationell skam" att de utländska plockarna fått bära alla ekonomiska risker. Liknande artiklar har publicerats i bland annat Bangkok Post i Thailand och i Irish Time i Irland. Den 9/10 2010 rapporterade The Hindi i Indien att vietnamesiska bärplockare i Sverige blivit lurade och utnyttjade och att de nu tvingades "jaga småfåglar" för att skaffa föda.

4.2. Protester både i Sverige och i Thailand

Exploateringen av asiatiska bärplockare har resulterat i en rad protester. I Åsele, Luleå och Storuman demonstrerade blåbärsplockare under augusti och

Thailändska bärplockare demonstrerar i Åsele i september 2010.

september 2010. I Särna låste vietnamesiska bärplockare in en arbetsledare i protest mot att de blivit lurade på sina löner. Mängder av protestbrev och skrivelser från de utnyttjade arbetarna har nått svenska myndigheter.

Protesterna har också spridit sig till andra länder. I Thailand har utblottade bärplockare, som återkommit till hemlandet från Sverige, demonstrerat utanför den svenska ambassaden. En organisation har bildats i landet, Migrant Workers

Union, för att föra bärplockarnas talan. Organisationen har bland annat publicerat rapporten "The on-going struggle of Thai berry pickers in Sweden" och filmen "The blueberry fiasco". I rapporten konstateras att 80 procent av de thailändska arbetare som plockade blåbär i Sverige under 2009 återvände till hemlandet med större skulder än när de lämnade landet. Organisationen har också offentliggjort lönebesked för några av de thailändska arbetare som plockade bär i Åsele 2010. Exempelvis visar lönebeskedet för Thanathep Nuangkaew att

Från Isan till Åsele

Utdrag från intervju med bärplockare, Arlanda den 3 oktober 2010, när den första omgången plockare tvingades ge upp kampen för sin lön och återvände tomhänta till Thailand. Dessa thailändska plockare drabbades särskilt hårt sommaren 2010. Arbetsgivaren försvann med företagets kassa och de fick flyga hem utan lön.

(**B**=Bärplockare från Åsele **EH**= Eva Hansson)

B: Vi kom till Åsele den 29:e juli.

EH: Hur mycket arbetade ni?

B: Det var långa dagar. Vi arbetade sju dagar i veckan från klockan tre på morgonen till klockan nio på kvällen... Det fanns ingen tid för vila eller för att vara lediga. Det var väldigt långt att gå i skogen till det ställe där det fanns bär. En bil skjutsade oss till en avsläppningsplats och sedan fick vi gå. På kvällen hämtade bilen oss på samma ställe. Då bar vi ungefär 30 kilo bär. Vi plockade även när det regnade - vädret spelade ingen roll...

EH: När fick ni veta att ni inte skulle få betalt?

B: Det var den 25:e första månaden. Enligt kontraktet skulle vi få betalt den 25:e varje månad. Men inte heller första månaden, i augusti, fick vi några pengar. Vi frågade Mr. Aris son om pengarna men han sade att de inte hade några och att vi istället skulle få betalt för två månader. Vissa fick en utbetalning på 5 000 kronor då men andra fick ingenting.

EH: Vad gjorde ni då?

B: Vi gick till kommunen och till polisen. Polisen kunde inte hjälpa oss. Nu förstår vi att det nog var för att agenten som rekryterade oss i Thailand och ägaren av Lomsjö Bär var vänner med polisen.

EH: Hur vet ni det?

B: När vi kom till polisstationen den 26:e så kunde ingen ta emot vår anmälan.

EH: Hur gick det till när ni blev rekryterade till Åsele?

B: Rekryteraren hade en annons i lokalradion hemma. Vi kontaktade honom och han sa att vi måste komma till hans kontor. Så vi åkte dit för att diskutera om jobbet i Sverige. Han sa att lönen var garanterad oavsett av hur mycket vi kunde plocka, ungefär 16 000 kronor i månaden... men om vi plockade mer så kunde vi tjäna mer... man kunde tjäna mycket pengar på att plocka blåbär i Sverige, sa han... men vi fick ingenting... Däremot var vi tvungna att betala 80 000 Baht till agenten som arbetade för Lomsjö Bär. Företaget ville inte ha något annat än kontanter. Så vi fick åka dit för att lämna 80 000 baht.

EH: Hur fick ni ihop så mycket pengar?

B: Vissa gick till pantbanker eller andra låneställen som tar över 10 procent i ränta... andra lämnade sitt eller någon släktings hem som säkerhet... vi fick låna pengar... men rekryteringsagenten lovade att företaget skulle stå för biljetterna och kostnaden för visum. Men vi var tvungna att betala först så skulle företagen betala tillbaka till oss senare när vi kom till Sverige. Företaget ville bara ha kontanter. I min familj lämnade vi vårt hus som säkerhet för lånet... nu har vi en jättestor skuld när vi kommer hem... vi vet faktiskt inte vad vi ska göra ... Min lilla dotter väntar hemma och hon tror att jag kommer komma hem med presenter och pengar... i stället har vi förlorat allt... jag har inte med mig någonting... Vi trodde att Sverige var ett tryggt land att åka till...

(10 svenska kronor är cirka 46 baht)

endast 1 079 svenska kronor betalades ut efter två månaders arbete, efter att avdrag hade gjorts för kost och logi. Detta stöds också av våra egna intervjuer med flera av de thailändska bärplockarna i Åsele.

Ordföranden för Migrant Workers Union, Junya Yimpraset, besökte Sverige våren 2010. Till LO-tidningen sade hon att "Sverige måste skapa ett system med anständiga villkor för de thailändska bärplockarna. Bäruppköparna borde skaffa sig etiska regler och ge ett erkännande till thailändarna, som under tio år byggt upp bärindustrin i Sverige." (3/5 2010).

4.3. En kraschad bild av Sverige som rättsstat

Många av de asiatiska bärplockarna kommer från odemokratiska länder med små möjligheter att utkräva rättigheter enligt internationella konventioner. I våra intervjuer med plockarna framträder deras bild av Sverige som urtypen för en rättsstat där demokratiska och mänskliga rättigheter respekteras. När de sedan blir lurade blir slaget ännu hårdare. De har satsat släktens tillgångar på att arbeta i landet där de trodde att inkomsterna skulle vara säkra. I stället har de återvänt tomhänta.

Den ekonomiska risken ligger hos den individuella plockaren. Det är plockaren som står för hela kostnaden för resan till Sverige, visum, kostnader för uppehälle – och risken att bärskorpen slår fel. Utebliven lön betyder att skulder inte kan återbetalas och organisationen Migrant Workers Union i Thailand menar att detta ofta är ingången till en ändlös cykel av migration och ackumulerade skulder. För att betala skulden från arbetet i Sverige exporteras plockaren till nästa land i förhoppningen att kunna återbetala sina och släktens skulder.

4.4. Kan vara en form av människohandel

I ett land där de mänskliga rättigheterna normalt sett respekteras är det extra viktigt att se till att rättigheterna också gäller för de mest sårbara grupperna. Det är möjligt att den svenska hanteringen av utländska bärplockare kan vara kriminell och betecknas som människohandel. Enligt en amerikansk hearing inför the Commission on Security and Cooperation in Europe den 23/5 2011 uppskattas antalet människor som utsätts för ”labour trafficking” eller ”sex trafficking” till mellan 12,5 och 27 miljoner.² I FN:s Palermoprotokoll definieras människohandel som att människor i ”utsatt position” (position of vulnerability) luras eller tvingas att resa till andra länder för att arbeta.³ I förarbetena till Palermoprotokollet definieras tolkningen av en ”utsatt position” som att perso-

2 *Labour Trafficking in Troubled Economic Times: protecting American Jobs and Migrant Human Rights, Testimony*, Luis CdeBaca, Ambassador-at-Large, Office to monitor and Combat Trafficking in Persons, Statement before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission), Washington DC, May 23, U.S. Department of State, 2011 (<http://www.state.gov/g/tip/rls/rm/2011/164657.htm>).

3 *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organised Crime*. United Nations (2000). I protokollets artikel 3 konstateras att: “Trafficking in persons” /.../ “shall mean the *recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation.....*” (vår kursivering).

Medierapportering om villkoren för utländska bärplockare i Sverige

- "Drygt 200 thailändska bärplockare med krossade drömmar sover på madrasser i en sporthall i Luleå. De kom till Sverige i tron att de skulle tjäna pengar - nu åker de hem i förtid - skuldsatta över öronen." (DN 25/8 2009)
- "Thailändska bärplockare tvingas sova i bilar trots en betald sängplats." (BLT 28/10 2010)
- "Runt 300 vietnameser som har svårt att klara sig där de befinner sig, strax utanför Särna i Dalarna, eftersom de ännu inte kunnat börja plocka bär och få in pengar. Enligt uppgifter i medierna har de därför börjat skjuta småfåglar med slangbellor för att få ihop mat i väntan på att bären ska mogna." (LO-tidningen 6/8 2010)
- "De sov på sopsäckar och huset saknade fönster och vägg. I huset mellan Dorotea och Åsele bodde bärplockarna i total misär." (Västerbottens-Kuriren 29/8 2009)
- "Nyligen lämnade 117 thailändska bärplockare Sverige. De plockade blåbär i Åsele i två månader, men lurades på betalningen." (Aftonbladet 14/10 2010)
- "Bemanningsföretaget försäkrade mig att jag skulle ha nog med pengar för att betala av det efter 15 dagar", säger Dantaisong. (Norrbottens-Kuriren 29/8 2009)
- "Så nära slaveri man kan komma." (Norrbottens-Kuriren 30/8 2009)
- "Efter årets säsong tvingades hundratals thailändare vända hemåt med stora skulder. Kostnaderna för uppehälle i Sverige och avgifterna till de thailändska bemanningsföretagen var högre än deras inkomster." (Kommunalarbetaren 12/11 2009)
- "Vietnamesiska bärplockarna i Nordmaling fick tillbringa natten i en källare under ett garage." (Västerbottens-Kuriren, 11/8, 2010)
- "I dag kom banken för att ta över huset, men min far har lånat pengar från slakten, med hög ränta, för att betala lånet så att vi ska försöka behålla vårt hus." (Kaliber, P1, 26/3 2010)
- "Till Bräcke åkte Röda korset med kläder och filter till plockarna från Bangladesh som blev bedragda på både bär och pengar. Församlingen i Bräcke-Nyhem skänkte kollekt och tillsammans med Vänsterpartiets bidrag fick de ihop drygt 80 000 kronor, bara en bråkdel av vad de 60 plockarna själva betalt för att få jobba där i Bräcke." (Konflikt, P1, 26/3 2011)

nerna inte har något reellt eller acceptabelt alternativ.⁴ I fallet med de thailändska bärplockarna från de fattiga delarna av den norra delen av landet är det inte bara de vilseledande löftena om ett bättre liv som fungerar som ”push-faktorer” utan också avsaknaden av ”reella och acceptabla alternativ”. Palermoprotokollet har skrivits under av Sverige. I den motsvarande svenska lagstiftningen betonas också faktorer som ”vilseledande” och ”utnyttjande av någons utsatta position”. Enligt svensk lagstiftning (4 kap. 1§) kan ett brott som sorterar under människohandel bestraffas med fängelse i lägst två år och högst tio år.⁵

4.5. Lokala hjälpinitiativ

Många personer i Sverige har upprörts över hur de asiatiska bärplockarna blivit behandlade. I södra Lappland tog Ture Rönnholm initiativet till ”Bäruppropet” för att hjälpa lurade bärplockare från Kina⁶. Bäruppropet har både givit praktiskt stöd till utsatta bärplockare och uppvakttat regeringen. I både Norrbotten och Västerbotten har LO-distrikten samlat in pengar till asiatiska bärplockare som inte fått ut sina löner. I Överkalix har en annan insamling initierats av Amon Kaewsit. I Umeå ordnades en lokal insamling för att köpa telefonkort till de thailändska bärplockarna så att de skulle kunna kontakta oroliga familjer. I Åsele levererade ICA-handlaren Marcus Johansson och en lokal thairestaurang mat till thailändska arbetare medan Röda Korset skänkte kläder. På riksnivå har Kommunal startat arbetet med att organisera utländska bärplockare och bevaka villkoren i branschen (mer om det senare).

4 Tolkningen av ”utsatt position” (vulnerable position”) definieras under artikel 3: Use of terms, Subparagraph (a): 63: “The travaux préparatoires should indicate that the reference to the abuse of a position of vulnerability is understood to refer to any situation in which the person involved has no real and acceptable alternative but to submit to the abuse involved.” (se United Nations general Assembly, Fifty-fifth session, Agenda Item 105, *Crime prevention and criminal justice, report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime on the work of its first to eleventh sessions, Addendum, Interpretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto*, Distr.: General, 3 November 2000.

5 Enligt Brottsbalken, 4 kap. Om brott mot frihet och frid, 4 kap. 1a §: ”Den som, i annat fall än vad som avses i 1§, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär ett nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två år och högst tio år.”

6 Telefonintervju med Rönnholm, Ture, Bäruppropet (05-25-2011).

4.6. Kriminalitet

I kölvattnet av bärplockningen har flera fall av brottslighet uppdagats. Några uppmärksammade fall är följande:

- Mellan åren 2003 och 2008 köpte grossisten Polarica bär för sammanlagt 50 miljoner kronor av ett kommanditbolag som aldrig hade varit registrerat för moms eller arbetsgivaravgifter och som aldrig hade haft F-skatt.⁷
- Sommaren 2007 upptäckte polisen att 100 bärplockare arbetade illegalt i två företag som ägdes av ett par i Lidingö.⁸
- Sommaren 2008 häktades vd:n för ett bärplockarföretag misstänkt för att ha använt svart arbetskraft i stor omfattning.⁹
- Under såväl 2009 som 2010 har det uppdagats att bärplockare från Thailand har haft hemliga kontrakt som angivit en lägre ersättning än de avtal som visats för myndigheter och Kommunal.¹⁰
- Sommaren 2010 inhystes arbetare från Bangladesh i lokaler i Bräcke som inte uppfyllde brandskyddslagens minimikrav.¹¹
- Sommaren 2010 försvann direktören för Lomsjö Bär med de löner som skulle betalas ut till thailändska bärplockare i Åsele.¹²
- Sommaren 2010 rapporterade radioprogrammen Konflikt om att bärplockare som rekryterats från Vietnam över huvud taget inte dykt upp hos bärplockarföretaget. Arbetstillståndet förefaller att ha blivit en inträdesbiljett till Schengen. Misstanke finns om förekomst av människosmuggling.¹³

7 Norran, 18-09-2009 (<http://norran.se/nyheter/norrochvasterbotten/article335188.ece?from=20100628080458>).

8 Ekot, P1, skriftlig version på Ekots hemsida 28-9-2007 (<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=1505757>).

9 Östran, 02-07-2008 (http://www.ostran.se/nyheter/kalmar/ett_blaabaer_i_baerplockarbranschen?null).

10 Intervju, Holmström Per, Kommunal, (05-26-2011).

11 Östersundsposten, 20-6-2010 (http://op.se/bracke/1.2496989-hyrde-ut-till-utlandskabar-plockare-hotas-av-vite-for-bristande-brandskydd?articleRenderMode=article_full_discussion).

12 Västerbottens Kuriren, 01-06-2011 (<http://www.vk.se/Article.jsp?article=449032>). (<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=1300&grupp=9035>).

13 Konflikt, P1, 30-10-2010, se även skriftlig version på programmets hemsida (<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1300&artikel=4139144>).

4.7. Kostnader för samhället

När missförhållanden upptäckts för utländska bärplockare i Sverige har berörda kommuner fått rycka ut. Det har bland annat handlat om att ordna nytt boende efter att tidigare boende visat sig vara undermåligt. Det har varit glesbefolkade norrlandskommuner som fått stå för notan.

Under början av 2011 arrangerade fem kommuner (Bräcke, Nordmaling, Storuman, Åsele och Älvdalen) med erfarenhet av utländska plockare en konferens med rubriken ”Fenomenet utländska bärplockare”. I konferensrapporten konstateras att dessa sex små landsbygdskommuner bara under sommaren/hösten 2010 tvingats lägga ner över 1000 arbetstimmar på att lösa ”missförhållanden” inom bärplockningen. Man beräknade att denna arbetstid motsvarade en kostnad på cirka 1,2 miljoner kronor.

I oktober 2010 försattes Lomsjö Bär, som hade anställt 160 thailändska bärplockare, i konkurs. Ägaren hade försvunnit utan att ge arbetarna lön. Kommunal, som hade organiserat två av plockarna, drev fallet med stöd av LO-TCO Rättsskydd.¹⁴ Resultatet blev att den statliga lönegarantin för första gången kom att användas för att ersätta utländska bärplockare. Plockarna fick rätt till två månadslöner vardera, det vill säga 36 000 kronor per plockare. Ingen ersättning utgick dock för arbetarnas övertid. De hade ofta arbetat 12 timmar per dag, 6-7 dagar i veckan. Ersättningen grundade sig på en minimilön för en 40-timmars vecka. Totalt kostade detta den svenska staten 5,8 miljoner kronor. Den svenska ambassaden i Bangkok fick i uppdrag att distribuera ersättningen till arbetare som åkt tillbaka till sitt hemland.

4.8. Minskad legitimitet för regelverket

Det ”moderna slaveri” som uppdagats inom bärplockningen har underminerat legitimiteten för det svenska regelverket för arbetstillstånd. Minskad respekt för lagarna kan i sin tur underblåsa brottslighet och korruption även för annan arbetskraft. Varför följa lagstiftningen när medierna gång på gång rapporterar om de mest flagranta brott mot rådande lagstiftning – samtidigt som det varit uppenbart att myndigheterna hitintills varit oförmögna att komma till rätta med problemen?

Exploateringen av billig arbetskraft från utvecklingsländer förekommer inom flera sektorer av arbetslivet, det gäller både i Sverige som i övriga Europa. Främst handlar det om andra delar av jordbrukssektorn, om hushållsarbete och arbete inom hotell- och restaurang. Inom flera av dessa sektorer finns redan i dag många migrantarbetare. En stor grupp är papperslösa som saknar uppehållstillstånd och/eller arbetstillstånd.

14 Telefonintervju med Vulkan, Malin, LO-TCO Rättsskydd (05-14-2011).

Det har blivit vanligare med säsongarbetare där arbetskraften är utlyrd av utländska bemanningsföretag. Om den andelen fortsätter att öka ytterligare kan konsekvenserna bli påtagliga. Erfarenheten från flera andra länder i Europa är att denna form av säsongarbete inte ses som ”riktiga jobb” och att många av arbetarna glider mellan att vara ”gästarbetare” och ”illegala”.

En växande sektor med arbetskraft från utländska bemanningsföretag riskerar att leda till att fler människor blir utnyttjade. Det skulle också kunna leda till nya former av ojämlikheter i Sverige. Ojämlikheter som skulle följa sociala, könsmissiga och etniska linjer.

5. Aktörerna i branschen

De svenska blåbären innehåller ovanligt mycket antioxidanter. Bären har därför blivit en värdefull handelsvara i form av hälsotillskott och kosmetika. Men det är bara i de sista leden i en lång kedja som de stora vinsterna görs. Värdet på antioxidanterna ökar med mer än tusen gånger från betalningen till bärplockaren i kedjans början, till priset på hälsotillskotten och kosmetikan i kedjans slut.

I Thailand, Vietnam, Kina och Bangladesh finns företag som rekryterar arbetskraft till svenska bärplockarföretag. I flera fall har bemanningsföretagen bildats i just detta syfte. I Thailand kallas företagen för rekryteringsföretag (för att kringgå landets förbud mot bemanningsföretag). För att kunna arbeta utomlands krävs också olika tillstånd i hemlandet. Arbetarna betalar avgifter till rekryteringsföretagen som ordnar med tillstånd, ansvarar för resa och arbetstillstånd i Sverige. Vanligen handlar det om cirka 20 000 kronor per arbetare.

Bemanningsföretagen tar betalt för tjänsten att hjälpa arbetarna att söka arbetstillstånd för att plocka bär i Sverige. Formellt är det dock varje enskild arbetare som ansöker om att få arbetstillstånd.

Vissa plockare har sett annonser från rekryteringsföretagen och själva tagit kontakt med dem. I Vietnam ingår bärplockarna som en bland andra exportvaror i den exportstrategi som formulerats av staten. Varje år fastställer regeringen mål för hur många arbetare som ska exporteras till olika länder.

I rekryterings- och bemanningsföretagens intresse har legat att snabbt kunna få fram tillräckligt med arbetare. Dessa företag tar inga ekonomiska risker, de får betalt av arbetarna redan innan de lämnar sina ursprungsländer. Flera vittnesmål tyder på att rekryterings- och bemanningsföretagen ofta skönmlar möjligheten för arbetarna att tjäna stora pengar genom bärplockning och i vaga ordalag beskriver det arbete som ska utföras i Sverige. Om det inte tydligt förklaras vilket arbete som ska utföras ökar risken att arbetare utan tillräckliga

kvalifikationer blir rekryterade. Att plocka bär i industriell omfattning är ett tungt och krävande arbete. För att klara det krävs i regel erfarenheter av liknande arbetsuppgifter.

På plats i Sverige får den utländska arbetskraften börja arbeta för ett svenskt bärplockarföretag, men formellt är arbetarna anställda av bemanningsföretaget. De plockade bären säljs vidare till grossistföretag som exporterar blåbären dels till Asien där de säljs till företag som producerar hälsotillskott och kosmetika, dels till livsmedelsindustrin i Skandinavien. Men det har blivit alltmer ovanligt att det säljs blåbärssylt i Sverige som innehåller svenska blåbär. De flesta blåbär som plockas industriellt i Sverige exporteras till Asien. Den blåbärssylt som vi kan köpa i Sverige är i stället oftast tillverkad av blåbär från Polen.

5.1. Asiatiska bemanningsföretag

Nästan alla som plockat blåbär i industriell skala i Sverige under senare år har varit anställda av asiatiska bemanningsföretag. Dessa bemanningsföretag är lätttröliga, de uppstår snabbt och försvinner ofta lika snabbt igen. I arbetet med den här studien har det varit omöjligt att få tag i någon från dessa företag för en intervju. Några av de välkända företagen heter Phumkacha (thailändskt rekryteringsföretag), Bangladesh Workforce (startat av två bangladeshier bosatta i Sverige) och TTL, ett bemanningsföretag ägt av den vietnamesiska staten.

5.2. Bärplockarföretagen

De största svenska bärplockarföretagen som under senare år hyrt arbetskraft från bemanningsföretag i Asien är Norrskensbär AB, Rabema Service AB, Euro Apartments AB, PDR i Lappland AB, Västions Vilda Produkter AB.

Bärplockarföretaget Lomsjö Bär AB hade thailändare anställda i Åsele och hyrde in asiatisk arbetskraft i Särna 2010. I oktober 2010 försattes Lomsjö Bär i konkurs. Den tidigare ledningen är utsatt för brottsundersökning efter att ägaren tömde företagets konton och försvann utomlands.

5.3. Företag som köper blåbär av fritidsplockare

Utöver bärplockarföretagen som hyr arbetskraft finns bärplockarföretag som köper bär direkt av individuella plockare, såväl svenska plockare som EU-medborgare och utomeuropeiska personer med turistvisum. För alla dessa gäller regeln att man har rätt att sälja bär för 12 500 kronor utan att betala skatt. Till denna grupp bärplockarföretag hör Lundins Blommor och Bär, Staffans Frukt och Svensk Bärkraft AB.

5.4. Grossistföretagen

De största svenska grossistföretagen är Polarica, Olle Svenssons Partiaffär AB (Finnerödja är ett av företagens affärsområden), Blåtand och Skogsmat (som i sin tur är delägare i Blåtand). I dag finns också ett växande antal utländska grossistföretag som försöker att etablera sig i Sverige, bland annat från Estland.

5.5. Utländska företag som köper bär av grossister

En av de stora internationella uppköparna av blåbär är japanska Wakasa, som tillverkar hälsopreparat (för bättre syn) och kosmetika (för färre rynkor). På sin hemsida beskriver företaget att man säljer produkter tillverkade av "Healthy ingredients, growing in Scandinavian Forests". En storsäljare är "Bluberry-Eye" tillverkade av "Scandinavian Wild Bilberry"¹⁵. I Japan finns ytterligare uppköpare av svenska blåbär, andra uppköpare finns i Australien.

6. Blåbärsplockarna

Den största delen av den asiatiska arbetskraften kommer sedan 2007 till Sverige genom att den hyrs ut av asiatiska bemanningsföretag. Vid något enstaka fall har svenska bärplockarföretag själva anställt asiatisk arbetskraft, som Lomsjö Bär som sommaren 2010 anställde thailändska arbetare för att plocka blåbär i Åsele.

Sedan 2007 har antalet beviljade arbetstillstånd för utländska bärplockare pendlat kring 5 000, med en viss topp 2009 då det beviljades omkring 7 000 arbetstillstånd. 2010 hade antalet tillstånd minskat till 4 500. I skrivande stund har det endast kommit in en handfull ansökningar till Migrationsverket, men Kommunal har uppgifter om att bärplockarföretag planerar att rekrytera åtminstone 400 utländska arbetare med arbetstillstånd för sommaren 2011.¹⁶ Det mesta tyder på att bärplockarföretagens rädsla för att arbetskraften kan bli tvungen att betala skatt i Sverige kommer att leda till att det blir färre utländska bärplockare som kommer till Sverige med arbetstillstånd 2011 jämfört med åren innan.

Men det finns också stora grupper asiatiska arbetare som kommer till Sverige för att plocka blåbär med turistvisum. Exakt hur stor denna grupp är vet dock ingen, eftersom arbetarna saknar arbetstillstånd. De intervjuade inom branschen uppskattar antalet till omkring 1 000 arbetare per år.¹⁷ Det finns flera

15 <http://company.wakasa.jp/english/history.html>

16 Intervju med Holmström, Per, Kommunal (05-26-2011).

17 En genomgående uppskattning av de intervjuade från grossistföretagen. De understryker dock att siffran är osäker.

rapporter om att grossistföretagen stundtals köpt in stora mängder blåbär som varit plockade av arbetare med turistvisum. Eftersom myndigheterna inte har någon insyn i dessa arbetares villkor är risken stor att de råkar särskilt illa ut.

Bland bärplockarföretagen finns genomgående en stark irritation mot att utländsk arbetskraft kommer till Sverige med turistvisum och plockar blåbär. De anser att den verksamheten är mindre seriös och att de själva organiserar plockningen på ett mer seriöst sätt.

Det figurerar till och med uppgifter, men som är svåra att få bekräftade, om att det i Thailand finns konkurrerande grupperingar som antingen rekryterar bärplockare till bemanningsföretag eller rekryterar plockare som söker turistvisum för att plocka blåbär i Sverige.

Det finns också uppgifter om ett antal arbetare – bland annat från Vietnam – som fått arbetstillstånd för att komma till Sverige och plocka blåbär, men som sedan försvunnit så snart de kommit in i Sverige. I sådana fall finns skäl att misstänka att arbetstillståndet enbart varit en skenmanöver för att komma in i Schengenområdet, det vill säga bemanningsföretagen är involverade i människosmuggling.

7. Från familjeplockning till industriell handel

Kommersiell plockning av skogsbär har en lång tradition i Sverige. Men under de senaste decennierna har plockningen ändrat karaktär.

För 25 år sedan kom många bärplockare med turistvisum till Sverige från Polen och efter 1991 också från de då självständiga staterna i Baltikum. Efter EU:s östutvidgning 2004 blev dessa länder inkommerade i den gemensamma unionen. Det öppnade andra och mer lukrativa arbetsmöjligheter för arbetskraften. Konsekvensen blev en drastisk minskning av polska och baltiska bärplockare.

Parallellt med denna förändring har det successivt blivit allt mindre lönsamt för bärplockarföretag att anställa svensk arbetskraft. Lönerna i bärplockarbranschen ligger långt under det svenska lönegenomsnittet för motsvarande jobb inom exempelvis jordbrukssektorn. Dessutom är det möjligt för privatpersoner att plocka och sälja bär för 12 500 kronor utan att betala skatt. För den enskilde personen är det följaktligen mer lönsamt att sälja bär på egen hand än att ta en anställning hos en bärplockare, då måste skatt betalas från första kronan. Denna regel om skattefrihet upp till 12 500 kronor gäller för övrigt även för EU-medborgare och för bärplockare som kommer till Sverige på turistvisum, men då tillkommer de personliga kostnaderna för att ta sig till Sverige.

SYSTEM 1:

Bärplockning med arbetare som hyrts ut av asiatiska rekryterings- och bemanningsföretag. Arbetarna har arbetstillstånd.

SYSTEM 2:

Bärplockning med arbetare som kommer från EU-länder eller utanför EU med turistvisum. Arbetarna har inte arbetstillstånd. De får sälja bär för 12 500 kr utan att betala skatt.

Av dessa orsaker har det blivit svårt för bärplockarföretag att hitta arbetskraft i Sverige eller EU-området. Den tidigare arbetskraften från Östeuropa och Baltikum har ersatts av bärplockare från Asien. I särklass flest plockare har kommit från Thailand, men många också från Vietnam, Bangladesh och Kina.¹⁸

Det stora antalet thailändska bärplockare som kommer till Sverige har gjort att Thailand i dag står för mer arbetskraftsinvandring till Sverige än något annat land, det vill säga det kommer fler från Thailand för att jobba i Sverige än från länder som USA, Indien och Kina (andra EU-länder räknas inte in i statistiken, inom EU råder fri rörlighet för arbetskraften).¹⁹

7.1. Fritidssysselsättning eller yrkesutövning?

Den svenska statens uppfattning om plockning av skogsbär har varit vacklande. Ska plockning av bär uppfattas som en fritidssysselsättning som kan ge vissa inkomster eller som en yrkesverksamhet som ska omfattas av skattelagar? En skiljelinje har handlat om huruvida bäruppköparna enbart köper bär eller om plockningen har utförts på uppdrag av bärplockarföretagen. Skiljelinjen mellan dessa två former av bärplockning är hårfin, men regelverken är olika. Det har skapat en grogrund för frustration, men också för mygel och svartjobb.

Fortfarande bedrivs kommersiell bärplockning utifrån två parallella regelsys-

¹⁸ Intervju med Pettersson, Thord, LO (05-24-2011).

¹⁹ *Arbetskraftsinvandring*, Pettersson, Thord & Arvidsson, Monika, LO, 2011.

tem, plockning som bedrivs av företag med anställda och plockning av personer (ibland med turistvisum) som säljer bär till uppköpare.

Under lång tid fanns ingen skattemässig skillnad mellan dessa olika former av bärplockning. Då spelade skillnaden inte så stor roll. Staten brydde sig i realiteten inte om att beskatta någon form av bärplockning och krävde inte att några företag skulle betala arbetsgivaravgifter (uppenbarligen i strid med de egna reglerna). Det var också möjligt att rekrytera utländsk arbetskraft utan arbetstillstånd. Under en kort period 1999-2000 gjordes försök med krav på arbetstillstånd, något som sedan togs bort igen. Men snart skulle en ny ändring komma, som skulle få stora konsekvenser för branschen.

7.2. Konsekvenserna av en skatterevision

Under 2005 genomförde Skatteverket en skatterevision av bärbranschen. I samband med den gjorde Skatteverket en nytolkning av rådande lagstiftning. Så här skrev Skatteverket:

”I samband med att den nya socialavgiftslagen (SAL) (SFS 2000:980) infördes 2001 utmönstrades begreppen arbetsgivare och arbetstagare ur lagen. Begreppen ersattes med begreppet avgiftspliktig ersättning d. v. s. den som utger avgiftspliktig ersättning ska betala arbetsgivaravgifter. I och med den nya lagen krävs inte att man visar att bärköparna är arbetsgivare i civilrättslig mening utan det räcker med att visa att det har utförts ett arbete d. v. s. att bären har plockats ’på uppdrag’.”²⁰

Den viktiga konsekvensen var att bärplockarföretagen blev skyldiga att betala så kallad SINK-skatt (Särskild inkomstskatt för utomlands bosatta) på 25 procent av lönebeloppen. Men bärplockarföretagen upptäckte omedelbart ett kryphål. Om bärplockaren rekryterades via utländska bemanningsföretag fanns inga krav på arbetsgivaravgifter i Sverige. Den anställde plockaren blev heller inte skattskyldig i Sverige om vistelsen understeg sex månader.

I ett slag förändrades sålunda bärplockningens organisation. Från och med nu blev den vanliga formen för rekrytering att bärplockarna var anställda via ett utländskt bemanningsföretag som hyrde ut bärplockare till svenska plockarföretag.

Ett samband är uppenbart: Det var förändringar i det svenska regelverket (eller snarare att man började följa det regelverk som faktiskt gällde) som drev fram försämringen i de utländska bärplockarnas anställningssituation. Reglerna gjorde det mer lönsamt för bärplockarföretagen att hyra in personal från

20 Bakgrund till hantering av ansökningar om arbetstillstånd för plockare av vilt växande bär, Bilaga till dnr 1744-2009-23451, Migrationsverket, 2009.

utländska bemanningsföretag än att själva anställa dem. Från att tidigare ha arbetat för svenska plockarföretag blev plockarna i stället anställda av bemanningsföretag registrerade i det egna hemlandet.

Hösten 2007 hölls ett sammanträde mellan Skatteverket, arbetsförmedlingarna och Migrationsverket för att följa upp det nya regelverket. Där ”bestämde berörda myndigheter /.../ att rekrytering av utländska bärplockare skulle ske på samma sätt som år 2007, d. v. s. genom utländska bemanningsföretag”.²¹

År 2009 skrev Migrationsverket i en skrivelse: ”Om plockare /.../ hyrs in av ett utländskt bemanningsföretag faller kravet på arbetsgivaravgifter i Sverige. Den anställde plockaren blir heller inte skattskyldig i Sverige om vistelsen understiger sex månader. Denna lösning förordas av såväl Skatteverket som finansdepartementet.”²² Det nya systemet fick därmed sin legitimitet.

Men det nya systemet hade en baksida. Enligt Birgitta Nyström, professor i juridik i Lund, som utrett frågan om uthyrning av arbetskraft, är arbetare som hyrs ut till Sverige av utländska bemanningsföretag ”särskilt skyddslösa”.

– Kedjan av entreprenörer ofta är lång, vilket gör det oklart vem som har ansvaret för arbetskraften. Sällan hittar myndigheterna överhuvudtaget någon representant för arbetsgivaren, säger Birgitta Nyström.²³

De berörda myndigheterna förlitade sig på att bärplockarföretagen skulle ta ett eget ansvar för att förbättra villkoren i branschen. Det skulle ske genom Skogsbärsbranschens Intresseförening (SBIF) som organiserade svenska bärplockarföretag. Migrationsverket gav endast arbetstillstånd åt företag som var medlemmar av SBIF. SBIF gavs alltså en monopolställning av svenska myndigheter. Myndigheterna hyste också förhoppningen att SBIF skulle driva fram förbättringar för de utländska plockarna. I en skrivelse från Migrationsverket (2009-08-13) konstaterades att ”Skogsbärsbranschens Intresseförening (SBIF) skulle ta ett ökat ansvar för bl.a. plockarnas boende under vistelsen i Sverige.”²⁴ I maj 2011 lade SBIF ner sin verksamhet. Skälet var, enligt organisationens sista ordförande Ivan Harnesk, att organisationen inte längre fick vara med och bestämma hur många utländska bärplockare som skulle komma till Sverige. Samtidigt är det uppenbart att den etiska ansats som fanns hos SBIF hade misslyckats. Rapporterna om usla villkor för de utländska plockarna fortsatte att dugga tätt. En av SBIF:s ledande personer och tidigare ordförande blev också dömd för narkotikabrott.

21 A.a.

22 A.a.

23 Telefonintervju med Nyström, Birgitta, Lunds universitet (05-27-2011).

24 A.a.

7.3. Nya regler för arbetskraft från länder utanför EU

En annan process som skulle förändra villkoren för de utländska bärplockarna var omarbetningen av reglerna för arbetstillstånd för arbetskraft utanför EU och EES-området. I augusti 2006 presenterade Kommittén för arbetskraftsinvandring sitt betänkande. Föredragande var kommitténs ordförande, det tidigare statsrådet Lena Hjelm-Wallén. På en punkt saknades dock något väsentligt. Utredningen diskuterade inte alls villkoren för arbetskraft som hyrdes ut till Sverige av bemanningsföretag stationerade utanför EU och EES-området, det vill säga den organisationsform som snart skulle komma att bli den vanliga inom den svenska bärbranschen. Kommittén hade inte ens kunnat föreställa sig att den formen av arbetskraftsinvandring skulle växa.

Den svenska riksdagen fick en ny majoritet och beslutade om lagändringar som delvis skiljde sig från förslagen i ovan nämnda utredning. Däribland togs den så kallade arbetsmarknadsprövningen bort, det vill säga den lokala prövningen av om det fanns behov av att importera arbetskraft. I denna prövning hade både arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter deltagit.

De nya reglerna för arbetstillstånd för arbetskraft från länder utanför EU och EES-området trädde i kraft den 15 december 2008. Genom beslutet flyttades rätten att bevilja arbetstillstånd från AMS/Arbetsförmedlingen till Migrationsverket.

Jämfört med de befogenheter som AMS/Arbetsförmedlingarna hade haft blev Migrationsverket avlöst. Det ingick över huvud taget inte i Migrationsverkets uppdrag att granska seriositeten hos de företag som ansökte om att få arbetstillstånd för att använda utländsk arbetskraft. Det svaga regelverket skulle bana väg för grov exploatering.

I vissa fall tappade även Migrationsverket kontrollen över processen. Rätten att utfärda arbetstillstånd till plockare som rekryterades av utländska bemanningsföretag decentraliserades till vissa svenska ambassader. Enligt en särskild föreskrift fick de svenska ambassaderna i Bangkok, Kiev och Shanghai denna rätt.²⁵

En annan svaghet var att det anställningserbjudande som skulle ligga till grund för arbetstillståndet inte behövde vara ett juridiskt bindande dokument. Därför blev det lönlöst för den anställde att åberopa detta dokument vid en framtida tvist om lönenivån.

Lagändringen 2008 innebar också att den tidigare portalparagrafen togs bort där det stod att arbetstagarna inte får ”koncentreras till arbetsplatser där svårigheter att rekrytera arbetskraft kan hänga samman med faktorer som löne-

25 Migrationsverkets författningssamling, MIGRFS, 05/2009.

sättning, arbetsmiljö, lokala förhållanden etc”.²⁶ Med andra ord, tidigare hade det varit förbjudet att rekrytera utländsk arbetskraft av skälet att arbetsvillkoren var så undermåliga att ingen i Sverige eller EU ville ha jobben. Nu var den paragrafen borta.

7.4. Migrationsverkets nya regler våren 2011

Inför bärsäsongen 2011 har nya regler utfärdats av Migrationsverket. Bärplockarföretag som begär arbetstillstånd för att bjuda in utländsk arbetskraft till Sverige måste uppfylla ytterligare krav. Det handlar bland annat om att det ansökande företaget kan dokumentera att man tidigare betalat ut löner, i de fall det handlar om en förnyad ansökan. Vidare ska företagen redovisa hur de garanterar att löner betalas ut ”vid dålig bårtillgång och/eller till plockare som inte klarar att plocka bär till en miniminivå”.²⁷ Detta ska företrädevis ske genom ”bankgarantier”.²⁸ Företagen ska också kunna styrka att de informerat bärplockarna om ”arbetets art, anställningsvillkor i nivå med kollektivavtal, allemansrätten och i Sverige gällande trafiksäkerhetsregler”.²⁹

Det viktigaste nya kravet är dock att de utländska bemanningsföretagen ska registrera en ”filial i Sverige i enlighet med lag (1992:160) om utländska filialer mm”.³⁰ Ett stort problem har hittills varit att varken myndigheter, kommuner eller fackliga organisationer haft möjlighet att få tag i en ansvarig arbetsgivare när grova förseelser har uppdagats, helt enkelt därför att det oftast handlat om bemanningsföretag registrerade i Asien. I de fall där myndigheter eller fackföreningar ändå lyckats spåra personer kopplade till bemanningsföretagen har problemet varit att det ofta varit oklart om personen haft en ansvarig position inom företaget. Om kravet på en filial uppfylls kommer det från och med nu att finnas en ansvarig företrädare för bemanningsföretaget i Sverige.

Det nya regelverket från Migrationsverket har skapat oro bland bärplockarföretagen. Med kravet på att bemanningsföretagen ska ha en filial i Sverige fruktar plockarföretagen att det får till följd att den anställda arbetskraften blir tvungen att betala skatt i Sverige och att bemanningsföretaget blir skyldigt att betala sociala avgifter för plockarna.

Enligt Pia Blank Thörnroos, ansvarig för hanteringen vid Skatteverket, är det emellertid oklart om kravet på filial i Sverige innebär att arbetskraften blir skattepliktig i Sverige. Det handlar om hur företagets verksamhet i Sverige bedöms. En avgörande fråga är om bemanningsföretaget kan anses ha ett ”fast driftställe

26 *Arbetsförmedlingarnas riktlinjer vid bedömning av arbetstillstånd*, AMS, 2007.

27 Skärpta riktlinjer inför bärplockarsäsongen 2011, Migrationsverket, 2011.

28 Telefonintervju med Marusarz, Ulrika, Migrationsverket (05-30-2011).

29 Skärpta riktlinjer inför bärplockarsäsongen 2011, Migrationsverket, 2011.

30 A.a.

i Sverige”.³¹ Kännetecken på ett fast driftställe är att det finns en stadigvarande plats för affärerna och att företaget bedriver rörelse från den platsen. Pia Blank Thörnroos understryker att kravet på ”filialregistrering” inte automatiskt innebär att de anställda blir skattepliktiga i Sverige. Huruvida skatteplikt gäller kan komma att visa sig först i efterhand.³²

En annan avgörande punkt i Migrationsverkets skärpta föreskrifter är, som nämnts ovan, att bärplockarföretagen ska kunna garantera att löner betalas ut till plockare även vid dålig tillgång. Den ekonomiska risken kommer därmed att delas mellan plockare och företag. Lönerna ska vara i nivå med kollektivavtal. För bärplockare som är direktanställda i Sverige, vilket är ytterst ovanligt, gäller Kommunals bärplockningsavtal. För plockare som kommer via bemanningsavtal är det i stället bemanningsavtalet som gäller. Därför finns två olika lönenivåer beroende på vem som är arbetsgivare.

I lagstiftningen står att lönen måste vara så stor att arbetstagaren klarar uppehållet i Sverige. Migrationsverket har bedömt att den nivån är 13 000 kronor i månaden, vilket alltså är en nedre gräns. Denna regel ersätter emellertid inte kravet om lön på nivå med svenskt kollektivavtal. Migrationsverket miniminivå får däremot relevans om arbetsgivaren erbjuder anställning på halv-/deltid.

Migrationsverket kräver att bärplockarföretagen kan visa att man har banktillgångar eller bankgarantier för att kunna garantera lönen till plockarna (något som också skulle förhindra att företag struntade i att betala ut lön). Av regelverket framgår dock inte hur stor denna garantisumma behöver vara. Ulrika Marusarz vid Migrationsverket säger att det inte heller finns någon fixerad summa. Hon hävdar att de ekonomiska garantikraven på bärplockarföretagen kan komma att variera beroende på ”vilken likviditet företagen har och om de kan dokumentera att de tidigare skött utbetalningen av löner”.³³

7.5. Arbetsmarknadens parters ansvar

Det var länge oklart vilken facklig organisation i Sverige som hade ansvaret för att organisera de utländska bärplockarna. Först 2009 beslutade LO att Kommunal skulle ansvara för organiseringen.

Inom Kommunal har alla medlemmar gratis medlemskap under den första månaden, den möjligheten har utnyttjats när man försökt att organisera utländska bärplockare. Organiseringen är helt avgörande för Kommunal, om de utländska plockarna inte blir medlemmar har förbundet svårt att företräda dem.

31 A.a. Se även Uthyrning av utländska bärplockare, Skatteverket, 2011.

32 Telefonintervju med Thörnroos, Pia Blank, Skatteverket (05-18-2011).

33 Telefonintervju med Marusarz, Ulrika, Migrationsverket (05-30-2011).

Under sommaren 2010 lyckades Kommunal organisera ett hundratal utländska bärplockare. Medlemskapet varade dock bara en månad. Kommunal har ännu inte utarbetat någon modell för dem som vill stanna kvar som medlemmar under en längre period.

Vid några fall försökte Kommunal under sommaren 2010 att företräda medlemmar i tvister med arbetsgivare, bland annat gentemot ett bemanningsföretag från Bangladesh (som hade plockare i Jämtland) och mot ett vietnamesiskt bemanningsföretag (med plockare i Särna). I båda fallen misslyckades förhandlingarna trots grava missförhållanden. I det första fallet på grund av att det aldrig gick att hitta någon representant som företrädde företaget. I det andra fallet för att Kommunal inte fick tag i en tolk som kunde delta direkt på plats (telefonolckningen fungerade inte).

Kommunal har en dialog med bärplockarföretag och bärgrossister för att få information om var de utländska bärplockarna finns någonstans. Utan den kunskapen har förbundet få möjligheter att värva medlemmar. Kommunal har också som ambition att tillsammans med en tolk besöka alla större anläggningar där det finns utländska plockare. Kommunal har vidare översatt material om fackliga rättigheter och rättigheterna i branschen till bengali, ryska, vietnamesiska och thai.³⁴

Kommunal skulle kunna skärpa sitt engagemang ytterligare. Vill man på allvar organisera utländska bärplockare räcker det inte med att erbjuda en månads kostnadsfritt medlemskap. Ambitionen måste vara att kunna behålla dem som medlemmar även när de stannar flera månader i Sverige. Inom Kommunal förs diskussioner om att erbjuda denna form av säsongsgästarbetare ett särskilt medlemskap. Med en sådan lösning skulle de utländska bärarbetarnas situation kunna stärkas.

Vidare är det tydligt att de existerande kollektivavtalen inte är avpassade för de utländska bärplockarna. Det finns också behov av avtal som kan översättas till olika språk och är begripligt för plockarna.

I en skrivelse till Migrationsverket (2010-01-29) konstaterar Svenskt Näringsliv att det "saknas avtalsslutande organisationer för denna grupp av personer på den svenska arbetsmarknaden".³⁵ Det tyder inte på något större intresse att försöka uppnå förbättringar genom avtal. Svenskt Näringsliv "avråder" också Migrationsverket från att jämföra bärplockarnas löner med kollektivavtal för likartade yrkesgrupper. Svenskt Näringsliv motiverar ställningstagandet på följande sätt: "Genom ett sådant tillvägagångssätt skulle verket indirekt sätta en statlig minimilön på den svenska arbetsmarknaden."³⁶

34 Intervju med Holmström, Per, Kommunal (05-26-2011).

35 Angående "Översyn av prövning av arbetstillstånd för plockning av vilt växande bär", skrivelse från Svenskt Näringsliv till Migrationsverket, 2010-01-29.

36 A.a.

I en separat skrivelse argumenterar Skogs- och Lantbruksarbetsgivareförbundet (SLA) för samma uppfattning (2010-01-29): ”Vi ansluter oss helt till det svar som Svenskt Näringsliv lämnat till Migrationsverket. Vi vill särskilt påpeka att en översyn av den rekommenderade lönenivå som Migrationsverket tillämpar idag, som medför en revidering uppåt av nivån, är synnerligen olämplig.”³⁷

I en kommentar, i samband med denna rapport, säger Katarina Novák från SLA, att de ”inte tecknar kollektivavtal för denna grupp”. Hon motiverar beslutet med att arbetsgivarorganisationen sysslar med ”tama bär, inte med vilda”.³⁸

8. Branschens åsikter

8.1. Bärplockarföretagens uppfattningar

De intervjuade företrädarna för bärplockarföretagen menar att det finns oseriösa plockarföretag, vilket lett till att hela branschen fått dåligt rykte, men att det också finns företag som är seriösa. Det finns ett starkt missnöje hos dessa företag med branschens dubbla system. Å ena sidan den organiserade plockningen, å andra sidan grossister och mellanhänder som köper bär av individuella plockare, däribland utländska arbetare med turistvisum.

Catarina Lundberg, som representerar Norrskensbär AB, hävdar att de bärplockarföretag hon känner till bedriver ett seriöst arbete, medan öppenheten saknas i det andra systemet med oorganiserade plockare. Hon betonar att kritiken inte handlar om enstaka plockare som säljer blåbär, utan när det sker en fördold organisering av individuell plockning, när bärplockarföretag och grossister efterfrågar arbetskraft från Polen, Baltikum eller asiatiska arbetare med turistvisum. Hon säger att det för närvarande finns rykten om en organiserad rekrytering av sådana plockare, framför allt från Polen och Baltikum, men att hon inte har några bevis för att det är sant.³⁹

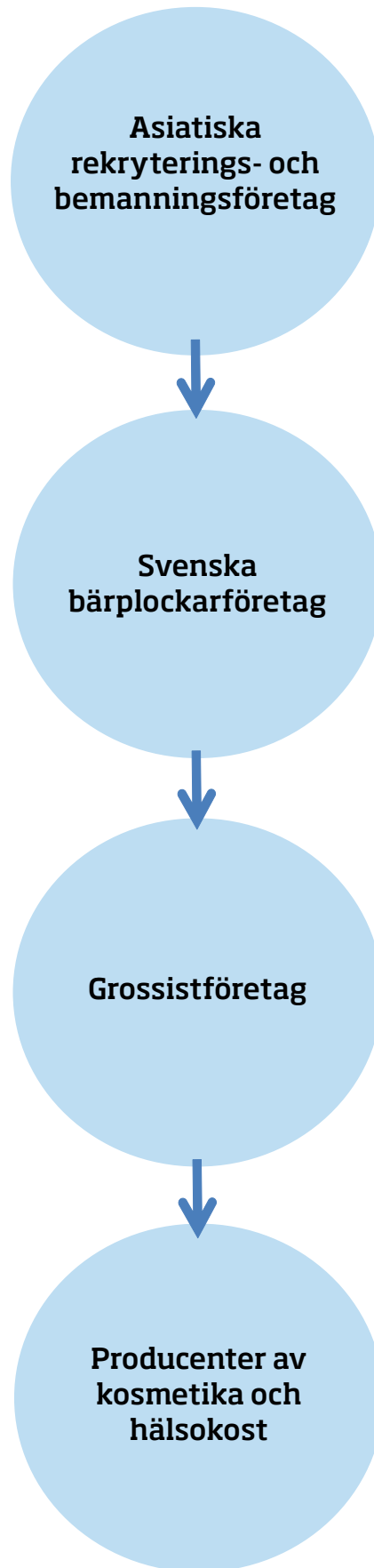
Likartade argument ger Leif Ögren, vd vid Euro Apartments AB. Han säger att det inte är något problem för bärplockarföretagen att erbjuda inhyrda plockare acceptabla garantilöner. Det stora problemet, menar Leif Ögren, är ”det andra systemet”. Han återger flera historier om brottslighet och svart handel som bedrivits av företag som använder plockare med turistvisum.

– Ska branschen överleva måste vi ha ett system med samma regler, säger Leif Ögren. Han menar också att svart handel på ett mycket påtag-

37 Ang Översyn av prövning av arbetstillstånd för plockning av vilt växande bär, skrivelse från Skogs- och Lantbruksarbetsgivareförbundet (SLA) till Migrationsverket, 2010-01-29.

38 Telefonintervju den 31 maj 2011.

39 Intervju med Lundberg, Catarina, Norrskensbär AB (05-05-2011), samt telefonintervjuer med samma person (05-20-2011 och 05-30-2011).

ligt sätt hotar de bärplockarföretag som anställer eller hyr in arbetskraft.

– Det händer ofta att oseriösa mellanhänder försöker köpa blåbär direkt av våra plockare. De kan ju erbjuda en högre ersättning eftersom de inte har tagit på sig något ansvar för arbetskraften. Det hela är enkelt. Det är bara att hyra en skåpbil på Statoil och sedan åka ut i skogen och försöka att köpa upp bär från plockare.

Leif Ögren har ett konkret förslag på hur villkoren för bärplockare ska kunna förbättras och hur man ska få bukt med oseriös organiserad bärplockning:

– Inför ett system med certifikat i alla led. Där det finns papper på att de anställda har acceptabla villkor. Att plockningen sker enligt lagliga villkor. Att bäruppköpare bara köper bär som plockats enligt reglerna. Ett annat krav ska vara att alla bäruppköpare är aktiebolag och registrerade momsbetalare.

Leif Ögren förordar även att det ska finnas utomstående etisk revision som utfärdar certifikaten.⁴⁰

Både Catarina Lundberg från Norrskensbär och Leif Ögren från Euro Apartments AB är kritiska till att utländska bemanningsföretag ska ha filialer i Sverige, vilket kan leda till att plockarna blir skyldiga att betala skatt och företagen sociala avgifter. Båda menar att det då blir för dyrt att hyra in asiatisk arbetskraft. De har därför (i skrivande stund) avvaktat med att ansöka om arbetstillstånd för utländsk arbetskraft för bårsäsongen 2011.

– Allt är bra i Migrationsverkets nya regler, utom filialkravet, säger Catarina Lundberg.

Det skulle kunna leda till att plockarna blir tvungna att betala skatt, något Catarina Lundberg anser är fel:

– Det blir orättvist eftersom inte oorganiserade plockare behöver göra det. Om det dessutom tillkommer sociala avgifter blir bären dyrare och därmed svårare att sälja än de bär som säljs av företag som har organiserad arbetskraft.

Leif Ögren är dessutom kritisk till att och att bärplockarföretagen ska bli skyldiga att sätta in ett garantibelopp på ett bankkonto. En kritik som Catarina Lundberg inte delar.

40 Telefonintervjuer med Ögren, Leif, Euro Apartments AB (05-18-2011 och 05-20-2011).

- Det är bra att man kontrollerar att det finns pengar i systemet innan Migrationsverket beviljar arbetstillstånd, säger Catarina Lundberg.

Ulf Eliasson, vd för Västiöns Vilda Produkter AB, menar även han att villkoren skiljer sig drastiskt mellan bärplockarföretag som har plockare anställda av bemanningsföretag och de som köper bär av individuella plockare.

- Det finns två system för att bedriva bärplockning. Vi som tar hit arbetare på visering är skyldiga att följa kollektivavtal. Några sådana krav har inte de företag som köper bär av individuella plockare.
- Därför vore det också fel om filialkravet ledde till att våra plockare behöver betala skatt. När företag köper bär av individuella plockare betalar man ingen skatt alls.

Det är de olika regelverken som Ulf Eliasson är kritisk mot. Däremot menar han att det inom båda systemen finns både seriösa och oseriösa företag.

Ulf Eliasson väntar för tillfället på besked från Skatteverket. Han hyser förhoppningar om att filialkravet inte ska leda till att plockarna tvingas att betala skatt.

- Om jag får klartecken från Skatteverket kommer jag att hyra in omkring 300 bärplockare från Thailand. Det ser ut att bli gott om blåbär i de svenska skogarna. Samtidigt har jag fått signaler om att priserna på både blåbär och andra bär är på väg upp. De asiatiska företag som tillverkar hälsotillskott och kosmetika har inga lager kvar.⁴¹

Peter Fust, vd för Rabema Service AB, har inte slutit något avtal med bemanningsföretag för att rekrytera utländsk arbetskraft för 2011. Även han hänvisar till ökade kostnader för branschen på grund av Migrationsverkets nya regler. Han säger att det är tveksamt om företaget kommer att bedriva någon bärplockning under sommaren 2011. Samtidigt konstaterar han att företaget har kostnader även om man inte hyr in arbetskraft.

- Vi har investerat i boendeanläggningar för bärplockare på flera platser i landet och köpt in bilar för att kunna transportera plockarna. Nu får vi kanske hyra ut både boendeanläggningarna och bilarna, säger Peter Fust.⁴²

Dennis Westerlund, vd för PDR i Lappland AB, säger att han ännu inte bestämt om företaget ska sluta avtal med bemanningsföretag för att få tillgång till asiatiska arbetare. Han är i stort sett positiv till Migrationsverkets nya riktlinjer

41 Telefonintervju med Eliasson, Ulf, Västiöns Vilda Produkter AB (05-20-2011, 06-14-2011).

42 Telefonintervju med Fust, Peter, Rabema Service AB (05-15-2011).

men menar att förslaget om en bankgaranti för lönerna är att gå väl långt. Han fruktar att många företag inom branschen riskerar att slås ut.

Dennis Westerlund menar att grossistföretagen måste ställa ”betydligt hårdare krav på vilka man köper upp bär av”. Han hävdar vidare att det finns flera notoriska fuskare i branschen – ”en som har skatteskulder på 50 miljoner kronor, en annan som är skyldig staten 10 miljoner kronor”. Daniel Westerlund anklagar öppet de stora grossistföretagen för att köpa bär från oseriösa säljare. Han säger att han länge drivit krav på en självsanering inom branschen, men inte fått gehör för sina åsikter.⁴³

Kommentar: Bärplockarföretagen är missnöjda med Migrationsverkets krav på att det utländska bemanningsföretaget ska ha en filial i Sverige och att de måste kunna garantera löner till arbetarna. Men med tanke på de dåliga villkor som uppdragats inom branschen synes Migrationsverkets krav helt rimliga. Bärplockarföretagen talar i egen sak. Samtidigt har företagets företrädare flera viktiga poänger. Ska branschen saneras är det avgörande att få bukt med de mest oseriösa företagen. Därför är det också orimligt med de ”dubbla system” för bärplockning, något som gynnar oseriösa aktörer som använder utländska plockare med turistvisum. Det kan vidare konstateras att bärplockarföretagen i mycket ringa grad själva förmått ”städa upp i branschen”. Försöket med SBIF gick i krasch och något nytt initiativ har inte kommit till stånd. Samtidigt vore det fel att dra alla företag över en kam, en del företag är oseriösa andra mer seriösa.

8.2. Grossistföretagens uppfattningar

Grossistföretagen har påverkats av de senaste årens mediala rapportering om missförhållanden i bärplockarbranschen. De intervjuade företagarna redovisar unisont att man för några år sedan tämligen okritiskt köpte upp bär av bärplockarföretag. Nu ställer man olika former av krav på att produktionen ska följa etiska riktlinjer.

Tommy Innala, vd vid Polarica, understryker att företaget utvidgat de etiska riktlinjerna. En orsak är att många konsumenter har hört av sig till företaget för att förvissa sig om att de bär som företaget säljer är plockade med schyssta villkor. Samtidigt medger han att konsumenttrycket inte är så effektivt när det gäller blåbär, eftersom de flesta svenska blåbären exporteras till Asien. Tommy Innala uppskattar att Polarica säljer ungefär 80 procent av bären till den asiatiska marknaden, medan omkring 20 procent blir livsmedel i Sverige.

Tommy Innala beskriver hur Polarica arbetar med att garantera att deras produkter är framtagna på ett etiskt acceptabelt sätt. Polaricas idé är att göra kon-

43 Telefonintervju med Westerlund, Daniel, PDR i Lappland AB (05-17-2011).

troller före, under och efter produktionen. Han menar också att det är viktigt att föra en dialog med de berörda bärplockarna. I det syftet har Polarica anställt en thailändare som ska kunna intervjua thailändska plockare som kommer till Sverige. I Polaricas dokument "Ansvarsfullt företagande" (2011) redovisar man vilken policy som gäller för det etiska arbetet. Polarica skiljer på den "organiserade skogsbärsplockningen", det vill säga där bärplockarföretagen hyrt in arbetskraft från bemanningsföretag, och "övrig skogsbärsplockning", det vill säga individuella plockare (ibland med turistvisum). I Polaricias policy för organiserad plockning ingår bland annat att rådande lagstiftning, Migrationsverkets regler och ILO:s kärnkonventioner ska efterlevas. När det gäller övrig plockning ställer Polarica krav på att den har skett på frivillig basis och att plockarna har fått betalt individuellt. Enligt Tommy Innala köper företaget in ungefär 75 procent av blåbären från organiserad plockning och cirka 25 procent från övrig plockning.⁴⁴

Även Martin Engström, vd, för Olle Svenssons Partiaffär AB, beskriver hur företaget successivt har skärpt kraven på bärplockarföretagen. Han menar att man nu ställer krav på bärplockarföretagen behandlat de anställda. Martin Engström är också kritisk till att Migrationsverket under 2009 och 2010 gett arbetstillstånd till uppenbart oseriösa företag. Han kallar agerandet för "aningslöst".

Olle Svenssons Partiaffär AB har själva utvecklat förslag på hur bärplockarföretagen skulle certifieras. I certifieringen skulle hela processen ingå, från rekryteringen av arbetare i Asien, till bemanningsföretag och bärplockarföretag. Han betonar att varje del i processen borde dokumenteras och att anställningsvillkor och kontrakt ska ingå.

– Men, säger Martin Engström, nu har hela frågan kommit i en annan dager med tanke på kraven på att bemanningsföretagen blir skyldiga att ha utländska filialer i Sverige.

Det nya regelverket kommer att leda till att det blir för dyrt för grossistföretagen att köpa blåbär från bärplockarföretag i Sverige, menar Martin Engström. I stället kommer Olle Svenssons Partiaffär AB att köpa blåbär från andra länder (Finland) och från individuella plockare (via mellanhänder). Han pekar också på den ökande konkurrensen från billigare blåbär från Ukraina. De innehåller visserligen inte lika mycket antioxidanter, men är billigare än de svenska bären, bland annat köper det australiska hälsokostföretaget Idena alltmer blåbär från Ukraina.⁴⁵

Hans Olsson, vd för Skogsmat AB, hävdar att företaget sett över sin inköpspo-

44 Intervju med Innala, Tommy, Polarica (05-05-2011), samt telefonintervjuer med samma person (05-18-2011, 05-20-2011 och 05-30-2011).

45 Telefonintervju med Engström, Martin, Olle Svenssons Partiaffär AB (05-18-2011).

licy. De företag man köper blåbär ifrån ska ha följt gällande lagar och regler, något som också skriftligt bör intyga. Skogsmat köper bär från olika leverantörer och ”bärstationer”, som i sin tur köper upp bär av individuella personer; svenskar, EU-medborgare och asiater som kommit till Sverige med turistvisum. De viktigaste mellanhänderna för Skogsmat AB är Lundins blommor och bär och Staffans frukt.⁴⁶

Ulf Hagner, VD för Blåtand AB, säger att företaget verkar i enlighet med Sveriges lagar och ställer krav på de företag de arbetar med.

- Om vi upptäcker att ett bärplockarföretag missköter sig avbryter vi omedelbart samarbetet. Då köper vi inga mer bär från dem. Därför avbröt vi exempelvis samarbetet med Lomsjö Bär AB.

Ulf Hagner anser att det är fel att det svenska skattesystemet stimulerar bärplockarföretagen att hyra in arbetskraft från asiatiska bemanningsföretag. Istället förordar han det finska systemet där all bärplockning är skattefri.

- Då får man bort mellanleden. Så länge de finns kvar finns stor risk för fortsatta missförhållanden. Det har varit problem med bemanningsföretagen. Vid skattefri bärplockning behövs inte bemanningsföretagen alls.⁴⁷

Ulf Hagner menar att det redan i dag finns ett omfattande regelverk i Sverige kring bärplockarnas arbetsvillkor, boende etc. Han är inte säker på att lösningen på problemen är att införa nya regler. Samtidigt är han öppen för att diskutera nya förslag.⁴⁸

Av de blåbär som Blåtand AB köper upp exporteras de mesta till andra länder både i Asien och Europa.

- De används för att tillverka hälsokost. Det är en marknad som vuxit snabbt, säger Ulf Hagner.

Han vill dock inte nämna namnen på de företag som köper upp blåbär av Blåtand utan säger att det är en ”företagshemlighet”.

Sammanfattningsvis har grossistföretagen skärpt sin policy och ställer hårdare etiska krav både på bärplockarföretag och på mellanhänder som köpt upp bär av individuella plockare. Denna skärpning har dock skett under det senaste året, det är därför för tidigt att utvärdera hur effektiv den är. Det finns dock

46 Telefonintervjuer med Olsson, Hans, Skogsmat AB, (05-17-2011, 05-20-2011).

47 Blåtand AB har också tagit fram en särskild skrift där man argumenterar för det ”finska systemet”. Den är skriven av Ulf Hagner och har namnet *Bärplockning i Sverige – en riksangelägenhet* (2011-02-15).

48 Telefonintervju med Hagman, Ulf, Blåtand AB, (05-17-2011, 05-20-2011, 06-14-2011).

en tydlig ansats från grossistföretagen att försöka bidra till bättre arbetsvillkor inom branschen. Samtidigt finns en stor oro för att bären kommer att bli för dyra därför att bärplockarföretagen blir skyldiga att betala skatt och arbetsgivareavgifter eller så kallad Sink skatt. Detta, menar flera av de intervjuade, kommer att leda till att grossistföretagen inte längre har råd att köpa blåbär från bärplockarföretag. Alternativet blir då att köpa bär från andra länder (Finland) eller individuellt plockade bär (vilket främjar plockning med turistvisum).

Kommentar: Grossistföretagen har skärpt etiken kring bärplockningen. Flera företag har utvecklat uppförandekoder och ställer krav på att bärplockarföretagen ska följa rådande lagar. Grossistföretagens sociala engagemang är dock ett nyvaknat intresse och det återstår att se med vilken seriositet företagen kommer att engagera sig. Det finns skäl att vara skeptisk till att företagen gör sitt yttersta för att komma åt problemen. En central punkt är att grossistföretagen bör redovisa öppet från vem man köpt bär. Det skulle drastiskt minska marknaden för oseriösa företag. Jämfört med bärplockarföretagen har grossisterna större ekonomiska muskler. Att grossistföretagen tar sitt moraliska ansvar är därför en nyckelfråga för att förbättra villkoren i branschen. Några av de intervjuade vill få bort ”mellanleden” i branschen. Det är säkert ett steg i rätt riktning. Men inget talar för att det finska systemet med skattefrihet skulle lösa problemen. Även i Finland sker en exploatering av utländska bärplockare. Några förordar också att branschen ska vara skattebefriad. Det är förstås att tala i egen sak. Det finns knappast några skäl till varför just industriell plockning av bär ska vara en skattebefriad sektor.⁴⁹

49 Det finns flera belägg för att exploateringen av bärplockare är vanlig även i Finland, se exempelvis (<http://global.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=196766&nodeid=15782&contentlan=3&culture=sv-FI>) och (<http://lotidningen.se/2010/08/13/barplockarna-inte-vart-problem>).

9. Vägledande principer och rekommendationer

Sex övergripande principer bör vara vägledande för regelverket för utländska bärplockare:

Den första principen är att Sverige ska vara öppet för utländsk arbetskraft, men skälet till att rekrytera utländska arbetare får inte vara att arbetsvillkor och löner är undermåliga och att det *därför* är omöjligt att hitta arbetskraft i Sverige och EU. Tvärtom ska allt arbete som bedrivs i Sverige ske under anständiga villkor.

Den andra principen är att riskspridningen måste förändras. I dag rekryteras arbetskraft från fattiga länder i Asien (thailändarna kommer från fattiga regioner inom Thailand). Arbetarna är tvungna att skuldsätta sig för att kunna komma till Sverige och arbeta. Flera olika händelser kan leda till att blåbärsplöckningen inte går enligt de förväntade planerna. En sådan är brist på bär. En annan att arbetarna råkar ut för kriminell hantering och inte får ut sina löner (som i fallet med Lomsjö Bär i Åsele, 2010). När något sådant misslyckande sker är det i dag de fattiga arbetarna som får stå för notan. Risktagandet måste förflyttas, arbetarna ska alltid vara garanterade en rimlig lön. Om det inte är möjligt att plocka den volym bär som man hade förväntat sig måste bärplockarföretagen, grossistföretagen och myndigheterna ta ansvaret.

Den tredje principen är att arbetare uthyrda av utländska bemanningsföretag är särskilt sårbara, därför bör den formen av anställningar minska. Antalet mellanled är många och företaget med arbetsgivaransvar finns långt från Sverige (även om de måste ha en filial på plats). Det är därför orimligt med en utformning av skatteregler som främjar att arbetskraft ska hyras in från utländska bemanningsföretag, framför att de blir anställda av svenska företag i Sverige.

Den fjärde principen är att de skatteregler som gäller för övriga delar av arbetslivet också ska gälla för bärplockning. När bärplockarföretag misskött sig har kommuner fått rycka ut och anordna förläggningar för arbetare. När Lomsjö Bär gick i konkurs fick svenska staten betala lönegaranti till de utländska arbetarna. Svenska myndigheter och kommuner kommer alltid att få ta ett ekonomiskt ansvar för driften. Staten har utgifter för verksamheten. Därför är det inte rimligt att bärplockning i industriell skala ska undantas från skattebetalning och arbetsgivaravgifter. Svenska blåbär är attraktiva och stora vinster görs av företag i den andra änden av produktionskedjan, av grossister, hälsokost- och kosmetikaföretag. Det är fullt rimligt att dessa företag får bära en större del av kostnaden för produktionen. Däremot kan det bli praktiskt svårt att driva igenom skattskyldighet för kommersiell bärplockning. Det finns många kryphål för företag som vill komma runt lagstiftningen. Även

om utländska bemanningsföretag blir skattskyldiga finns möjligheten att låta bemanningsföretag med huvudkontor inom EU hyra ut asiatisk arbetskraft till Sverige, i så fall blir arbetet en del av EU:s tjänstehandel och inte beskattningsbart (om arbetet bedrivs under en kortare period etc). Ett problem är också att det råder skattefrihet för att plocka blåbär i konkurrerande bärländer som Finland och Ukraina. Det behövs följaktligen en samordning mellan länderna när det gäller regler, annars finns risken att problemen bara flyttar mellan länderna.

Den femte principen är att ha ett system, inte två konkurrerande, för utländska bärplockare som arbetar i Sverige. I dag är de utländska bärplockarna antingen anställda (oftast av bemanningsföretag) eller plockar de bär med turistvisum. De flesta missförhållanden som uppdragats har skett inom bemanningsbranschen (eller vid de enstaka fall där utländska plockare anställts direkt av svenska bärplockarföretag), men det finns skäl att tro att det finns ännu större exploatering av arbetare där bärplockning sker i industriell skala med plockare som enbart har turistvisum. Det finns därför skäl att göra plockning med turistvisum mindre gynnsamt, framför allt genom att sänka nivån för skattebefrielse. (Men detta får förstås bara betydelse om anställda bärplockare blir skattskyldiga.)

Den sjätte principen är att en åtstramning av villkoren för bemanningsföretag måste följas av åtgärder som motverkar att fler bärplockare kommer till Sverige illegalt. Vidare behövs åtgärder som motverkar att arbetstillstånd enbart använts som en inträdesport till Schengenområdet och där syftet över huvud taget inte är att arbetarna ska plocka bär, det vill säga en form av människosmuggling.

Dessa principer leder till att antal rekommendationer.

Rekommendationer till riksdag och regering:

- När ett företag ansöker om arbetstillstånd ska det krävas ett bindande anställningsavtal där villkoren regleras. Den anställda ska inte bara få en inbjudan om att arbeta i Sverige utan garantier om vilka villkor som ska gälla. Det anställningserbjudandet som ligger till grund för arbetstillståndet ska vara ett juridiskt bindande dokument. Avtalet och de garanterade villkoren ska vara skrivna på arbetstagarens språk. Arbetarna måste också få information om vilket arbete som ska utföras och vad det kräver för kvalifikationer och erfarenheter.
- Migrationsverket bör få starkare mandat att granska de ansökande företagens seriositet. Både företaget och arbetserbjudandet bör granskas. Företag som tidigare grovt brutit mot lagstiftningen ska inte få en förnyad möjlighet att rekrytera utländsk arbetskraft.

- Lagstiftarna bör överväga att återinföra en lokal arbetsmarknadsprövning av behovet av arbetskraft i samband med att arbetstillstånd utfärdas. Motivet för att rekrytera utländsk arbetskraft får inte vara att arbetsvillkoren är så odrägliga att det är omöjligt att rekrytera arbetskraft i Sverige eller inom EU.
- Det behövs en starkare samordning mellan Migrationsverket och polisen för att motverka brottslighet i samband med bärplockning.
- Skattelagstiftningen för plockning av vilt växande skogsbär bör bli mer enhetlig. Skattesystemet ska inte särskilt främja att bärplockarföretagen rekryterar arbetskraft från utländska bemanningsföretag. Skattesystemet ska inte heller främja bärplockning med arbetskraft som enbart har turistvisum (eller där plockare från andra EU-länder säljer bären på individuell basis). Den nuvarande gränsen på 12 500 kronor för att fritt få sälja bär utan att betala skatt bör sänkas. Grundpolicyn bör vara att all bärplockning i industriell skala ska skattebeläggas. Skatteverket bör vidare granska företag i Sverige som organiserar rekrytering av utländska bärplockare med turistvisum eller individuella plockare från andra EU-länder. När plockningen sker på uppdrag av ett företag kan inte regler gälla som är skapade för individuella plockare.
- Kommuner och fackliga organisationer etc bör ha rätt till statlig ersättning för tolkar när det finns välgrundade misstankar om missförhållanden i samband med plockning av vilt växande skogsbär. Det är angeläget att det går att föra dialog och göra överenskommelser med utländska arbetare och arbetsgivare (stationerade i Sverige efter Migrationsverkets krav på filial i Sverige för utländska bemanningsföretag i branschen).
- Det nuvarande kravet på att utländska bemanningsföretag inom branschen ska ha en filial i Sverige bör finnas kvar. Det ska också finnas information i anställningskontrakten om vem i Sverige som har rätt att företräda företaget. Migrationsverket bör följa upp om det går att få tag i ansvariga arbetsgivare under perioden när bemanningsföretagen hyr ut arbetskraft till bärplockning i Sverige.
- Det nuvarande kravet på att bärplockar- och grossistföretag ska kunna garantera lön till inhyrda/anställda arbetare bör finnas kvar. Avgörande är att även grossistföretagen tar sin del av ansvaret. Nivån på garantikravet bör utformas utifrån företagets likviditet och huruvida de tidigare uppfyllt åtaganden om löneutbetalningar på ett ansvarsfullt sätt.
- Bärplockarföretag ska åläggas att ha en personalliggare som visar vilken arbetskraft som vid tillfället deltar i bärplockningen för företaget (som krav som införts inom restaurangbranschen).

Rekommendationer till kommuner och myndigheter:

- Det finns behov av en mer omfattande kontroll av boendemiljöer för arbetarna och arbetsförhållande i samband med plockning av vilda skogsbär i industriell skala. Kommuner och myndigheter bör i synnerhet bevaka boendevillkoren för de plockare som kommit till Sverige med turistvisum. För dessa plockare är boendeförhållandena särskilt ofta bristfälliga. Plockare med turistvisum saknar anställning men befinner sig ofta i en beroendeställning till grossister. Grossisterna har därför ett ansvar för plockarnas boendevillkor.
- Det måste finnas möjlighet till rättshjälp för migrantarbetare vid juridiska konflikter mellan arbetsgivare och utländska bärplockare.

Rekommendationer till bärplockarföretag och grossister:

- Branschen bör ta initiativ till ett system med certifiering av arbetsprocessen för industriell plockning av vilda bär. Bemanningsföretag bör ha certifikat som visar att arbetarna erbjudits acceptabla villkor i enlighet med nationella lagstiftningar, kollektivavtal och ILO:s kärnkonventioner. Bärplockarföretagen bör ha certifikat som visar att boendevillkor för arbetarna följer lagstiftning och att arbetet bedrivs i enlighet med lagar, avtal och ILO-konventioner. Grossistföretag bör ha certifikat som visar att de köpt bären från certifierade bärplockarföretag. Om de köper bär från mindre bärstationer eller individuella plockare ska namnen på dessa registreras. Utanförstående etiska revisionsbolag bör genomföra certifieringen. Svenska staten bör bidra med ekonomiskt stöd till att initiera certifieringsprocessen. Certifieringssystemet blir ett starkt verktyg för att minska brottsligheten inom sektorn. Det ligger därför i statens intresse.
- Grossistföretagen bör bli mer transparenta och öppet redovisa hur mycket bär de köper in per år och av vilka de har köpt bär.
- Både bärplockar- och grossistföretagen bör upprätta uppförandekoder (codes of conduct) som klargör företagets etiska riktlinjer för bärplockning i industriell skala. Kontroller bör även göras av tredje part för att säkerställa att koderna efterlevs.

Rekommendationer till Kommunal:

- Kommunal behöver ytterligare anstränga sig för att organisera utländska arbetare som kommer till Sverige för att plocka bär i industriell skala. Kommunal har stärkt sitt arbete, men mer kan göras. Organisering är en nödvändig förutsättning för att kunna driva frågor vidare. Kommunal har bara rätt att företräda egna medlemmar.
- Kommunal bör snarast utveckla en ny form för medlemskap för utländ-

ska, tillfälliga säsongarbetare inom sektorer som bärplockning. I dag kan Kommunal erbjuda en första månads gratismedlemskap, men det måste bli möjligt för de berörda arbetarna att stanna kvar ytterligare en tid som medlemmar utan att det blir alltför dyrt.

- Kommunal bör stärka samarbetet med fackliga rörelser och organisationer i Thailand och i Bangladesh som företrädare och stödja landets migrantarbetare. I Vietnam och Kina finns inga fackliga rörelser som är oberoende av staten, men även där bör Kommunal undersöka om det finns andra vägar för att få en dialog med berörda arbetare.

Rekommendationer till arbetsmarknadens parter:

- Kommunal bör i samverkan med Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet, SLA, (alternativt Svensk Handel) sluta ett särskilt kollektivavtal för säsongarbetande utländsk arbetskraft som kommer till Sverige via utländska bemanningsföretag för att plocka bär.

Rekommendationer till EU och ILO:

- EU:s medlemsstater bör utveckla miniminormer för att motverka exploatering av utländska bärplockare och andra liknande yrkesgrupper. I annat fall finns risk för att skärpta regler inom ett land bara leder till att problemen flyttas till ett annat land. Av samma skäl bör den globala regleringen utvecklas. Ett steg i rätt riktning är här, för en annan yrkesgrupp som ofta råkar illa ut av liknande skäl, ILO:s nya förslag till en konvention för hushållsarbetare (domestic workers). Men det finns behov av fler nya ILO-konventioner och ett starkare tryck mot de stater som kränker de konventioner som man redan ratificerat.

10. Slutord

Migrationsverkets skärpningar av reglerna för arbetstillstånd för utländska arbetare som ska blocka blåbär i Sverige är definitivt ett steg i rätt riktning. Särskilt viktigt är att de utländska bemanningsföretagen ska ha en filial i Sverige och att bärplockarföretagen/grossisterna måste ha pengar på banken eller en bankgaranti som garanterar utbetalningen av löner även om det blir dåligt med bär. Detta sprider den ekonomiska risken mellan arbetsgivare och arbetstagar och gör det samtidigt svårare för företag som haft en medveten strategi att strunta i att betala ut utlovade lön till arbetarna.

Attityden bland flera bärplockarföretag och grossister har skärpts. Det råder ingen tvekan om att många inom branschen är missbelåtna med de återkommande skandalerna med oacceptabla villkor för utländska bärplockare. Även Kommunal agerar mer aktivt (medan arbetsgivarparten är mer passiv).

Samtidigt finns skäl att inta en skeptisk hållning till utlovade löften om förändringar. Sådana löften har vi hört i flera år utan att resultaten blivit bättre. Några bärplockar- och grossistföretag bedriver ett visst CSR-arbete, men det är ännu i sin linda och det är ofta oklart hur de ska följa upp uppförandekoder och etiska riktlinjer. Ett problem är också att det förekommer oseriösa och i vissa fall brottsliga aktörer inom branschen. Dessa aktörer förstör ryktet för branschen och de hotar att konkurrera ut mer anständiga aktörer.

Vad som händer nu är oklart. Flera bärplockar- och grossistföretag är missnöjda med Migrationsverkets krav på att utländska bemanningsföretag ska ha en filial i Sverige och att de ska kunna garantera arbetarnas löner. Missnöjet med filialkravet handlar om att de är rädda för att behöva betala skatt i Sverige.

Flera bärplockar- och grossistföretag menar att Migrationsverkets nya krav kommer att leda till en tillbakagång för hela branschen. Men det finns knappast skäl att hålla en bransch som präglats av grava missförhållanden under armarna med hjälp av skattebefriade arbetare, tvärtom bör även denna bransch bidra till de offentliga finanserna.

Men bärplockar- och grossistföretagens utspel kan också tolkas som ett förhandlingsspel. De svenska blåbären är en attraktiv produkt på världsmarknaden, särskilt stor är efterfrågan i Asien. Flera av de intervjuade hävdar att lagren av svenska blåbär i Asien är slut och att priserna är på väg upp. Många hävdar också att det görs stora vinster i slutet av produktionskedjan, framför allt bland de företag som producerar kosmetika och hälsokost av svenska blåbär.

Trots Migrationsverkets skärpta krav kan konsekvensen mycket väl bli att svenska bärplockarföretag fortsätter att hyra in arbetare från asiatiska bemanningsföretag. Migrationsverkets nya riktlinjer bör leda till att exploateringen av arbetarna minskar, men kraven är inte tillräckliga. Det finns stor risk för fortsatta missförhållanden. Genom ytterligare skärpning av lagar och regler skulle dessa risker kunna minimeras. Ännu bättre vore om de berörda företagen bidrog till en självsanering av branschen. Vidare finns behov av ett särskilt kollektivavtal för säsonganställda utländska arbetare som plockar vilt växande skogsbär. Arbetsmarknadens parter har ett ansvar för att ett sådant avtal upprättas.

Syftet med ytterligare skärpningar av lagar, regler, avtal och rutiner är dubbelt; dels att säkra goda arbetsvillkor för bärplockare, dels att få bort oseriösa och kriminella aktörer i branschen.

11. Källor

Skriftliga källor

Ang Översyn av prövning av arbetstillstånd för plockning av vilt växande bär, skrivelse från Skogs- och Lantarbetsarbetsgivareförbundet (SLA) till Migrationsverket, 2010-01-29.

Angående ”Översyn av prövning av arbetstillstånd för plockning av vilt växande bär”, skrivelse från Svenskt Näringsliv till Migrationsverket, 2010-01-29.

Ansvarsfullt företagande, Polarica, 2011.

Anvisningar – Säsongsarbetare från viseringspliktiga länder 2011, Utrikesministeriet, Finland, 12-01-2011.

Arbetsförmedlingarnas riktlinjer vid bedömning av arbetstillstånd, AMS, 2007.

Arbetskraftsinvandring, Pettersson, Thord & Arvidsson, Monika, LO, 2011.

Bakgrund till hantering av ansökningar om arbetstillstånd för plockare av vilt växande bär, Bilaga till dnr 1744-2009-23451, Migrationsverket, 2009.

Bärplockning i Sverige – en riksangelägenhet, Blåtand AB, (Hagner, Ulf), 2011-02-15.

Bäruppropet, skrivelse till regeringen undertecknad av Ture Rönnholm, 2010.

Crime prevention and criminal justice, report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organised Crime on the work of its first to eleventh sessions, Addendum, Interpretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, Distr.: General, 3 November 2000, United Nations general Assembly, Fifty-fifth session, Agenda Item 105, 2000.

Fenomenet utländska bärplockare, Bräcke kommun, Nordmaling kommun, Storuman kommun, Åsele Kommun, Älvdalens kommun, 2011.

Hållbarhetsredovisning 2010, Polarica AB, 2010.

Labour Trafficking in Troubled Economic Times: protecting American Jobs and Migrant Human Rights, Testimony, Luis CdeBaca, Ambassador-at-Large, Office to monitor and Combat Trafficking in Persons, Statement before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission), Washington DC, May 23, U.S. Department of State, 2011.

Lönebesked, Thanatep Nuangkaew, Lomsjö Bär AB, 2010-09-25.

Migrant berry pickers complain of conditions in Sweden, The Hindu, 09-10-2010.

Migrants' Plight Touches a Point of Swedish Pride, New York Times, 20-09-2010.

Migrationsverkets författningssamling, MIGRFS, 05/2009.

Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organised Crime. United Nations (2000).

SBIF:s historik, SBIF, 2009.

SBIF:s kriterier vid köp av bärplockningstjänster för vilt växande bär från visumpliktiga länder, SBIF, 2009.

Skärpta riktlinjer inför bärplockarsäsongen 2011, Migrationsverket, 2011, (www.migrationsverket.se/info/3860.html)

The on-going struggle of Thai berry pickers in Sweden, Migrant Workers Union, 2010.

Uthyrning av utländska bärplockare, Skatteverket, 2011.

Därutöver har omkring 200 artiklar publicerade i svenska medier under perioden 2007-2011 använts. Tidningarna har främst varit DN, SvD, Aftonbladet, Expressen, LO-tidningen samt lokaltidningar från de kommuner i norra Sverige där det förekommit organiserad blåbärsplöckning. En annan källa har varit P1:s program Konflikt och Kaliber som under perioden 2009-2011 i en rad sändningar rapporterat om de utländska bärplockarnas villkor.

Se även Facebookgruppen "Support the struggle of Thai berries pickers in Sweden".

Intervjuer (personer vi träffat)

Innala, Tommy, Polarica (05-05-2011)

Lundberg, Catarina, Norrskensbär AB (05-05-2011)

Marusarz, Ulrika, Migrationsverket (05-05-2011)

Sundén, Bodil, Migrationsverket (05-05-2011)

Holmström, Per, Kommunal (05-26-2011)

Pettersson, Thord, LO (05-24-2011)

Yimpraset, Junya, Migrant Workers Union (återkommande intervjuer 2009-2011, utförda av EH)

Intervjuer med 41 thailändska bärplockare, som plöckat bär i Åsele (01-10-2010, utförda av EH)

Telefonintervjuer

Eliasson, Ulf, Västiöns Vilda Produkter AB (05-20-2011, 06-14-2011)
Engström, Martin, Olle Svenssons Partiaffär AB (05-18-2011)
Firpo, Alejandri, Migrationsverket (05-25-2011)
Fust, Peter, Rabema Service AB (05-15-2011)
Hagner, Ulf, Blåtand AB, (05-17-2011, 05-20-2011)
Innala Tommy, Polarica (05-18-2011, 05-20-2011, 05-30-2011)
Johansson, Marcus, ICA-handlare i Åsele (flera intervjuer under augusti och september 2010, utförda av EH)
Lundberg, Catarina, Norrskensbär AB (05-20-2011, 05-30-2011)
Marusarz, Ulrika, Migrationsverket (05-30-2011)
Novák, Katarina, Skogs- och Lantbruksarbetsgivareförbundet (05-31-2011)
Nyström, Birgitta, Lunds universitet (05-27-2011)
Olsson, Hans, Skogsmat AB, (05-17-2011, 05-20-2011)
Olsson, Lars G., Svensk Handel (05-31-2011)
Rönholm, Ture, Bäruppropet (05-25-2011)
Thörnroos, Pia Blank, Skatteverket (05-18-2011)
Westerlund, Daniel, PDR i Lappland AB (05-17-2011)
Vulkan, Malin, LO-TCO Rättsskydd (05-14-2011)
Ögren, Leif, Euro Apartments AB (05-18-2011, 05-20-2011)

Initialen EH betyder att intervjuerna har utförts av Eva Hansson. Övriga intervjuer har utförts av Mats Wingborg.

Rapporter publicerade av Swedwatch

40. Dyrare kaffe är bra (2011)
39. Leksaksföretagen har agerat efter kritiken (2011)
38. Passive observers or active defenders of human rights? (2010)
37. Konfliktmineraler i våra mobiler (Voices from the inside) (2010)
36. Namibias uran bakom svensk kärnkraft (2010)
35. Etik för dyrt för svenska kaffebolag (2010).
34. Mer kött och soja - mindre regnskog (2010).
33. Olaglig övertid i mobilfabriker (2009).
32. Skoföretag har dålig kontroll på miljön (2009).
31. Hårt arbete bakom barnens julklappar (2009).
30. Vägar till ett bättre arbetsliv (2009).
29. Oädel handel: En rapport om import av tropiskt trä (2009).
28. Out of Control: E-waste trade flows from the EU to developing countries (2009).
27. En brännande fråga: Hur hållbar är den etanol som importerats till Sverige? (2009).
26. En exkluderande resa: En granskning av turismens effekter i Thailand och Brasilien (2008).
25. Ett kaffe som märks: Vilka effekter har certifieringar för kaffeodlare? (2008).
24. Illegal Ground: Assa Abloy's business in occupied Palestinian territory (2008).
23. Den blinda klädimporten: Miljöeffekter från produktionen av kläder (2008).
22. Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008).
21. Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008).
20. Risky Business. The Lundin Group's involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the DRC (2008).
19. Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008).
18. Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007).
17. Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion (2007).
16. Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007).
15. Bristande miljö – och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006).
14. Arbetarnas situation på varven i Kina (2006).
13. Sandvik och Freeport – Två företag i konflikten om Papua (2006).
12. Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaoodlingarna i Västafrika (2006).
11. The Price of Oil. Nordic participation in violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006).
10. Kaffe från Brasilien – en bitter smak av orättvisa (2005).
9. Expansion i låglöneländer med etiska risker – Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005).
8. Lång väg till rättigheter – Trelleborgs försök att hindra en fackförening på Sri Lanka (2005).
7. En vara bland andra? – migrantarbetarnas situation och svenska företag i Saudiarabien (2005).
6. Handelskung med bristande etik – en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina (2005).
5. Swedish pulp in Brazil – The case of Veracel (2005).
4. Människor och miljö i fruktindustrin – två fallstudier från Chile och Sydafrika (2005).
3. Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagans ansvar (2004).
2. Svensk handel med Burma (2004).
1. Fallstudie om pappersmasseproduktion i Indonesien (2003).

